

Avrupa Meselesi Çerçevesinde Britanya’da Sağ Siyasetin Evrimi

The Evolution of the British Right Around the European Question

Uğur TEKİNER^{*} 

Öz

Bu çalışma, Avrupa bütünleşmesini merkeze alarak Britanya’da sağ siyasetin evrimini ele almayı amaçlamaktadır. Britanya açısından her zaman tartışmalı bir konu olan Avrupa meselesi, ülke siyasetinin iki büyük aktörü olan İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti arasındaki rekabeti etkilediği gibi sağ siyaseti de derinden etkilemiştir. Margaret Thatcher’ın Muhafazakâr Parti genel başkanlığına seçildiği 1975’ten Birleşik Krallık’ın resmen Avrupa Birliği’nden ayrıldığı 2020’ye kadarki süreci kapsayan üçlü bir dönemselleştirmeye dayanan bu makalenin temel savı, Avrupa meselesinin yarattığı çok boyutlu etkiyle Muhafazakâr Parti’nin Britanya sağındaki tartışılmaz hegemonyasını kırarak sağ siyasette yapısal bir değişime neden olduğudur. Bu uzun vadeli değişim, bütünleşme konusunun hem Muhafazakâr Parti içinde derin ayrışmalara yol açarak partiyi kamuoyunda siyaseten güçsüz duruma düşürmesi hem de Britanya sağında Avrupa karşıtı radikal sağ partilerin (Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi-Brexit Partisi-Reform UK) ciddi birer rakip olarak ortaya çıkıp güçlenmesine zemin hazırlamasıyla yaşanmıştır. Karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji yaklaşımı uyarınca Avrupa meselesinin Britanya sağ siyasetine olan etkisi temel patika bağımlılığı olan yerleşik İngiliz Avrupa şüpheciliği çerçevesinde ele alınmaktadır. Söz konusu etki, önemli genel ve Avrupa Parlamentosu seçim sonuçlarını, Margaret Thatcher ve David Cameron gibi İngiliz sağ siyasetinin önemli siyasi aktörlerinin Birleşik Krallık-AB ilişkileri açısından dönüm noktası niteliğindeki konuşmalarını ve önemli hükümet/parti politikalarını kapsayan kritik dönemeçler itibarıyla analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Bütünleşmesi, Brexit, Muhafazakâr Parti, Avrupa Şüpheciliği, UKIP.

* Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Üniversitesi, Politika ve Ekonomi Bölümü, ugun.tekiner@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7478-3891.

How to cite this article/Atıf için: Tekiner, U. (2025). Avrupa Meselesi Çerçevesinde Britanya’da Sağ Siyasetin Evrimi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 13(Özel Sayı) e135-163. DOI: 10.14782/marmarasbd.1733375

Abstract

This study aims to examine the evolution of right-wing politics in Britain by centering on European integration. The European issue, which has always been a controversial issue in Britain, has deeply affected right-wing politics as well as the competition between the two biggest political actors, the Labour Party and the Conservative Party. Based on a three-dimensional periodization covering from 1975, when Margaret Thatcher was elected leader of the Conservative Party, to 2020, when the United Kingdom officially left the European Union, this article mainly argues that the multi-dimensional effect of the European issue has broken the Conservative Party's indisputable hegemony on the British right and caused a structural change in right-wing politics. This long-term change has occurred both because the integration issue has caused deep divisions within the Conservative Party that weakened the party in public opinion, and because anti-European radical right parties (UK Independence Party, Brexit Party, Reform UK) have emerged as strong rivals on the British right. In line with the comparative historical sociology approach, the impact of the European issue on British right-wing politics is examined within the framework of embedded British Euroscepticism as the fundamental path dependency. This effect is analyzed based on some critical junctures, including key general and European Parliament election results, landmark speeches delivered by leading political figures on the right such as Margaret Thatcher and David Cameron as to UK-EU relations, and key government/party policies.

Keywords: European Integration, Brexit, Conservative Party, Euroscepticism, UKIP.

1. Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıktığından bu yana Avrupa bütünleşmesi, Birleşik Krallık açısından hep sorunlu bir konu olmuştur. Kamuoyunda adlandırıldığı üzere 'Avrupa meselesi', Baker (2005, s. 35)'ın da dile getirdiği gibi her zaman 'ülke siyasetini altüst etme gibi sinir bozucu' bir potansiyele sahipti. Avrupa sorunu, iç siyasette yarattığı dalgalandırmalarla ülke siyasetinin iki büyük aktörü İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti arasındaki rekabeti etkilediği gibi parti içi dengeleri ve kamuoyundaki eğilimleri de etkilemiştir. Özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren bütünleşmenin neoliberal bir zeminde yeniden başlatılması ve Tek Pazar, ortak para birimi (euro) ve Doğu genişlemesi gibi iddialı adımlarla ilerlemesi Avrupa Topluluğu (AT) ve Avrupa Birliği (AB)'nin Birleşik Krallık gibi üye ülkeler üzerindeki etkisini hiç olmadığı kadar artırdı. Dolayısıyla bu dönemde Avrupa meselesi Birleşik Krallık için salt bir dış politika konusu olmaktan çıkıp iç siyasetin merkezine oturdu.

Avrupa bütünleşmesi, Birleşik Krallık sağ siyaseti ve onun en büyük partisi Muhafazakâr Parti açısından da göz ardı edilemeyecek bir mesele haline gelmiştir. Partinin Avrupa bütünleşmesiyle ilişkisi üzerine gelişen geniş akademik literatür, bu ilişkinin siyasi rekabet, parti konumlanmaları ve parti içi dengeler gibi birçok farklı yönüne odaklansa da bir konuda hemfikirlerdir: Muhafazakârlar, Avrupa projesinin 1950'lerden bu yana 'derinleşmesi' ve 'genişlemesi' karşısında sürekli olarak yeniden pozisyon almak zorunda kalmışlardır. 1945-1961 yılları arasında İşçi Partisi hükümeti ve Muhafazakâr Parti arasında, bütünleşme yolunda atılan ilk adımların dışında kalma yönünde bir mutabakat vardı (Young, 1998). Siyasi elitler arası bu mutabakatın 1950'lerin sonuna kadar sürmesinin ardından Muhafazakârlar, iç ve dış faktörlerin etkisiyle bütünleşme fikrine sıcak bakmaya başlamış, bu da Muhafazakâr Başbakan Harold Macmillan'ın 1961'de Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'na üyelik başvurusuyla sonuçlanmıştır (Gowland & Turner, 2000).

Daha sonra Muhafazakârlar, İngiliz siyasetinin gördüğü en Avrupa yanlısı başbakan Edward Heath önderliğinde 1973'te AET'ye girişi sağlayan parti olarak iç siyasette 'Avrupa partisi' olarak anılmaya başlamışlardır (George, 1998; Wall, 2008). Fakat Başbakan Thatcher'ın bütünleşmeye yönelik negatif tavrı, partiyi 1980'lerin sonlarından itibaren Avrupa şüpheci bir noktaya getirmiş, 2016 Brexit referandumunda partinin büyük çoğunluğu AB'den ayrılmayı savunmuştur (Bale, 2016; Forster, 2002). Özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren AT/AB'nin artan etkisi ve iç siyasetin bir parçası haline gelmesi sonucu tüm bu değişiklikler, Muhafazakâr Parti'nin ülke siyasetindeki konumuna doğrudan etki etmiştir. Dolayısıyla Avrupa meselesi, en büyük aktörü Muhafazakâr Parti nezdinde Birleşik Krallık sağ siyasetinin gelişim çizgisi boyunca yaşadığı değişim ve gerilimlerin odağında bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Peki Avrupa meselesi, Birleşik Krallık'ta sağ siyasetin evrimini nasıl etkiledi? Bu çalışma, söz konusu soruya Margaret Thatcher'ın Muhafazakâr Parti genel başkanlığına seçildiği 1975'ten Birleşik Krallık'ın resmen AB'den ayrıldığı 2020'ye kadarki süreci üçlü bir dönemselleştirmeyle inceleyerek cevap bulmayı amaçlamaktadır. Sağ siyasetin en büyük partisi Muhafazakâr Parti'yi odağına alan bu makale kapsamında yapılan analiz, partinin 1975-1988 arası 'Avrupa Yanlısı Dönemi', 1988-2005 arası 'Avrupa Şüpheli Dönemi', ve 2005-2020 arası 'Avrupa Karşıtı Dönemi'ni ele almaktadır.

Yapılan analize dayanarak bu makalenin temel argümanı, Avrupa bütünleşmesi sürecinin yarattığı çok boyutlu etkiyle Muhafazakâr Parti'nin Birleşik Krallık sağ siyasetindeki hegemonik konumunu sarsarak yapısal bir değişime neden olduğudur. On yıllar boyunca süren bu değişim, iki şekilde yaşanmıştır: İlk olarak, Avrupa projesini derinleştirmeye dönük atılan her adım, Muhafazakâr Parti içinde derin ayrışmalara neden olarak partiyi kamuoyunda siyaseten güçsüz duruma düşürmüştür. İkinci olarak, birçok iç ve dış faktörün etkisiyle yükselişe geçen AB karşıtı radikal sağcı UKIP ve ardılı (Brexit Partisi, Reform UK) siyasi partiler, Muhafazakâr Parti'ye karşı sağ yelpazede ciddi birer rakip olmuşlardır.

Teorik açıdan Avrupa meselesinin Muhafazakâr Parti ölçeğinde Birleşik Krallık sağ siyasetine etkisi, karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji yaklaşımı uyarınca analiz edilmektedir. Söz konusu etki, 'yerleşik İngiliz Avrupa şüpheliği'nin yarattığı patika bağımlılığı çerçevesinde tespit edilen bazı kritik dönemeçler itibarıyla incelenmektedir. Bunlar arasında önemli seçim sonuçları, Birleşik Krallık'ta sağ siyasetin önde gelen aktörlerinin konuşmaları ve hükümet/parti politikaları yer almaktadır.

Makale dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde makalenin kuramsal çerçevesi ortaya konduktan sonra ikinci bölümde 1975'te Margaret Thatcher'ın Muhafazakâr Parti genel başkanlığını devralmasından 1988 Bruges konuşmasına kadarki süreci kapsayan 'Avrupa Yanlısı Dönem' ele alınmaktadır. Ardından Thatcher'ın popülist Avrupa şüpheliğinin partide artan etkisine paralel olarak Muhafazakârlar'ın AT/AB'nin bazı unsurlarına muhalefetinin inceleneceği 'Avrupa Şüpheli Dönem' yer almaktadır. Son olarak, partinin 2000'lerin ortalarından itibaren UKIP'in başını çektiği radikal sağ tehdide cevaben AB karşıtlığına yöneldiği ve ülkeyi 2016 Brexit referandumunun ardından 2020'de resmen AB'den ayrılmaya götüren 'Avrupa Karşıtı Dönem' incelenmektedir.

2. Kuramsal Çerçeve

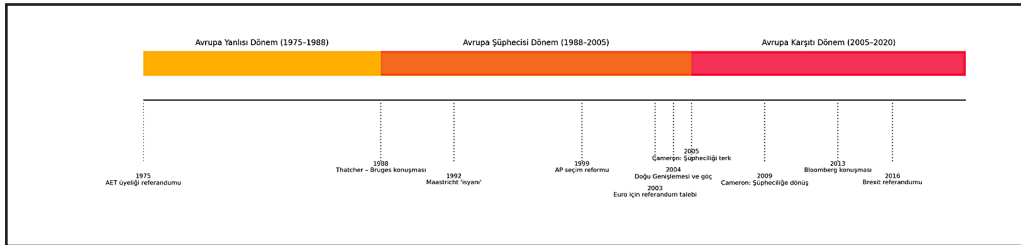
Karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji, Avrupa meselesinin Muhafazakâr Parti ölçeğinde Birleşik Krallık sağ siyasetine etkisinin ele alınması bakımından bu makalede kullanılan temel teorik yaklaşımdır. Siyasi partiler gibi toplumsal yapıların tarihsel süreç içindeki dönüşümlerini ele alan bir yaklaşım olarak karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji, nedensellik bağı içerisinde yapısal faktörlerin etkilerine odaklanmaktadır. Bağlamsal ve tarihsel özgünlüğü merkezine alan bu yaklaşım, incelenen her vakayı kendi bağlamı ve toplumsal koşulları içerisinde ele almayı amaçlamaktadır (Capoccia & Kelemen, 2007). Dolayısıyla bu yaklaşım açısından ‘kritik dönemeçler’ kavramı önemli bir yere sahiptir. Tarihsel süreçlerde uzun vadeli etkiler yaratan kısa ve dönüştürücü anları ifade eden kritik dönemeçler, incelemeye konu toplumsal yapılar açısından mevcut düzenin kırılğan hale geldiği ve yeni bir düzene geçişin sinyallerinin verildiği önemli kavşak noktalarıdır (Capoccia, 2016; Hogan, 2006). Karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji yaklaşımına göre kritik dönemeçlerde atılan adımlar veya verilen önemli kararlar, ‘patika bağımlılığı’nın süregelen etkisiyle toplumsal yapıların gelişim rotasını belirlemektedir (Mahoney, 2000; Pierson, 2000).

Bu kuramsal zeminden hareketle yerleşik İngiliz Avrupa şüpheciliği, kamuoyunda ve siyasi elitlerde Avrupa bütünleşmesine yönelik verili kabul edilen mesafeli tutumu yansıtan temel patika bağımlılığıdır. Literatürde ‘tuhaf ortak’ olarak nitelendirilen (George, 1991; 1998) Birleşik Krallık’ın 47 yıllık üyelik serüveninin adeta özeti niteliğindeki bu anlayışa göre AET/AT/AB’yle kurulan ilişkilerde ortak Avrupa çıkarları yerine ulusal çıkarlar ön planda olmalıdır. Bu nedenle Avrupa bütünleşmesini bilhassa siyasi olarak derinleştirmeye dönük atılan her adım, siyasi elitlerde ve İngiliz halkında şüpheyle karşılanmıştır. Dolayısıyla Birleşik Krallık’ta AT/AB, potansiyel bir ‘sorun’ olarak görülmüş ve pragmatik kaygılarla yakın zamana kadar ‘Ortak Pazar’ olmaktan öteye gidememiştir.

Bu noktada yerleşik İngiliz Avrupa şüpheciliği temelinde merkez sağla radikal sağ arasındaki etkileşimi anlamak açısından iki önemli kavram öne çıkmaktadır: ‘patolojik normallik’ ve ‘simbiyotik ilişki’. Dick ve Gifford (2021), Mudde (2010)’nin radikal sağ popülist partilere mahsus olarak görülen bazı özelliklerin merkez sağ partilere çok da yabancı olmadığını vurgulamak için ortaya attığı ‘patolojik normallik’ kavramını Birleşik Krallık’a uygulamışlardır. Son dönemlerde AB karşıtlığının İngiliz siyasetinde neden norm haline geldiğini sorgulayan Dick ve Gifford (2021), UKIP gibi radikal sağ partilerin başını çektiği Avrupa karşıtı popülizmin, İngiliz siyasi elitlerinde var olan yerleşik İngiliz Avrupa şüpheciliğinin antitezi değil, yeni bir çeşidi olduğunu savunur. Meseleye sağ siyaset özelinde bakılacak olursa UKIP’in öncülüğünü yaptığı popülist Avrupa karşıtlığı, Muhafazakâr Parti’nin özellikle Thatcher döneminin sonlarından bu yana bayraktarlığını yaptığı ana akım popülist Avrupa şüpheciliğinin sadece radikalleşmiş bir versiyonudur. Bu yönüyle UKIP’in radikal popülist Avrupa karşıtlığı, Muhafazakâr Parti’nin Thatcher’ci popülist Avrupa karşıtlığıyla tamamen tutarlı bir patolojik normallik biçimi olarak görülebilir.

Avrupa şüphecililiği açısından merkez sağ ve radikal sağ arasındaki bu geçişkenliği sağlayan ise aralarındaki 'simbiyotik ilişki' olmuştur. Bale (2018) ve Tournier-Sol (2021)'ün belirttiği üzere, Avrupa meselesine yaklaşımları açısından Muhafazakârlar'la radikal sağ partiler arasındaki ilişki karşılıklı olmanın ötesinde simbiyotiktir. Siyasi ve ideolojik açıdan birçok benzerlik taşıyan sağın bu iki cenahı, özellikle Avrupa meselesinin araçsallaştırılması yoluyla aşağı yukarı aynı seçmen kitlesine hitap etmiştir. Bu nedenle makalenin ilerleyen bölümlerinde değinileceği üzere UKIP'in, AB karşıtı söylemi açısından Muhafazakâr Parti'ye ayak uydurmaya çalışırken bir noktadan sonra onun söylemini etkileyebilmesi şaşırtıcı değildir. Benzer şekilde Muhafazakârlar'ın Thatcherçi popülist Avrupa şüpheciliğinin, UKIP'in sonradan popülist hale gelen AB karşıtı söyleminin 'ana akımlaştırılması'na yardımcı olması ya da Cameron'ın 2005'te genel başkan seçilmesinin ardından bir süreliğine vazgeçtiği ana akım popülist Avrupa şüpheciliğinin UKIP'in elinde 'radikalleşmesi' sürpriz olmamıştır.

Avrupa bütünleşmesinin sağ siyasette yarattığı etki, bahsedilen patika bağımlılığının arka planında bazı kritik dönemeçler itibarıyla incelenmektedir. Bunlar arasında önemli bazı genel ve Avrupa Parlamentosu (AP) seçim sonuçları, Margaret Thatcher, William Hague, David Cameron gibi sağ siyasetin önde gelen aktörlerinin Birleşik Krallık-AT/AB ilişkileri açısından önemli konuşmaları ve Birleşik Krallık'ın AB üyelik sürecine etki eden hükümet/parti politikaları yer almaktadır. Grafik 1'den görüleceği üzere, AT/AB'nin Birleşik Krallık sağ siyasetinde neden olduğu yapısal değişimi anlamak açısından önemli dokuz kritik dönemeç analizin odak noktasını oluşturmaktadır.



Grafik 1: Muhafazakâr Parti ve Avrupa – Dokuz Kritik Dönemeç (1975-2020)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3. Avrupa Yanlısı Dönem (1975-1988)

3.1. Muhalefetten İktidara Margaret Thatcher

1975'te Muhafazakâr Parti genel başkanlığına seçilen Margaret Thatcher, aynı zamanda partinin Avrupa yanlısı konumunu da devralmıştır. O dönemde Muhafazakâr Parti kamuoyunda, Thatcher'ın sefeli Avrupa yanlısı başbakan Edward Heath öncülüğünde Birleşik Krallık'ın AET üyeliğini sağlayan bir 'Avrupa partisi' olarak biliniyordu. Thatcher, 1975 AET üyeliği

referandumunda, 1983 genel seçimlerinde Avrupa karşıtı İşçi Partisi'yle olan rekabetinde ve Tek Pazar'a verdiği destekte bu siyasi çizgiye bağlılığını göstermiştir. Fakat Birleşik Krallık'ın özellikle 1973 sonrası küresel petrol krizlerinin etkisiyle AET üyeliğinden iktisaden beklediğini bulamaması Thatcher'ın Avrupa yanlısı tavrında zamanla bir değişime neden olmuştur. Thatcher'ın Birleşik Krallık'ın Avrupa bütçesine yaptığı katkısı eleştirmesiyle açığa çıkan bu eleştirel tutum, her ne kadar Muhafazakârlar 'kerhen' AET üyeliğini desteklemeye devam etse de önümüzdeki süreçte ortaya çıkacak Thatcher'cı popülist Avrupa şüpheciliğinin ilk sinyallerini vermiştir.

1975 yılında İşçi Partisi hükümetinin, Birleşik Krallık'ın AET üyeliği üzerine düzenlendiği referandum karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji yaklaşımı uyarınca ilk kritik dönemeç olmanın ötesinde birçok açıdan önemlidir. Başbakan Harold Wilson'ın, AET'de kalmayı istemesine rağmen kabine üyelerini ve milletvekillerini referandum kampanyası boyunca istedikleri görüşü savunmaları konusunda serbest bırakması önemli bir kırılmaya neden olmuştur. Referandum kampanyası, İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti arasında cereyan edeceğine her iki partiden isimlerin yer aldığı AET yanlısı ve karşıtı iki blok arasındaki mücadeleye sahne olmuştur. Siyasi, ideolojik ve parti aidiyetlerinin ötesine geçerek 'Evet' ve 'Hayır' tarafları arasında geçen bu propaganda süreci, Brexite giden yolda Avrupa meselesinin ele alınış biçimini doğrudan etkileyerek 1980'lerden itibaren Muhafazakâr Parti içerisinde AT üzerine ortaya çıkacak bölünmelere giden yolu açmıştır.

Birçok farklı görüş tarafından 2016'daki Brexit referandumunun öncülü olarak görülen bu referandum, Muhafazakâr Parti liderliği açısından da ayrı bir öneme sahipti: Bu referandum, 1975'in başlarında parti başkanlığına seçilen Margaret Thatcher'ın ilk ciddi siyasi sınavıydı. Muhalefet liderliğine alışma evresindeki Thatcher, Muhafazakâr Parti'nin o zamanki konumuna uygun olarak AET'de kalma yönündeki kampanyaya destek vermiştir. Aralarında Birleşik Krallık'ın da olduğu AET üyesi ülkelerin bayraklarının yer aldığı kazağıyla demeçler veren Thatcher, AET üyeliğinin ulusal çıkarlara en uygun seçenek olduğunu savunuyordu. Bu nedenle referandumda oy veren seçmenlerin yaklaşık üçte ikisinin AET'de kalma yönünde oy kullanması Thatcher'ı ve Muhafazakârlar'ı memnun etmiştir.

Thatcher liderliğindeki Muhafazakâr Parti'nin, 1979 genel seçimlerinin ardından iktidara gelmesiyle iki büyük parti arasında Avrupa meselesi etrafında cereyan eden siyasi rekabet yeni bir boyut kazanmıştır. Bu bağlamda 1983 genel seçimleri, Avrupa yanlısı Muhafazakârlar'la Avrupa karşıtı İşçi Partisi arasındaki ayrımı net bir şekilde göstermesi bakımından önemlidir. AET'ye gönülsüz ve pragmatik destek veren Harold Wilson ve James Callaghan liderliklerinin ardından İşçi Partisi, 1979'daki seçim yenilgisini müteakiben büyük oranda Avrupa karşıtı sol grubun (*Labour Left*) kontrolü altına girmiştir. Bu olumsuz tavrın 1983 genel seçim kampanyasında zirveye ulaşmasıyla İşçi Partisi, daha sonra 'tarihteki en uzun intihar notu' olarak adlandırılacak seçim manifestosunda (Bailey, 2009, s. 51) Birleşik Krallık'ın AET'den ayrılması gerektiğini savunmuştur (Geddes, 2004; 2013; Gowland vd., 2010). Öte yandan iktidardaki Muhafazakâr Parti ise İşçi Partisi'nin AET'ye dönük olumsuz tavrından seçim kampanyası boyunca sıkça faydalanmıştır. Örneğin Thatcher ve önde gelen diğer Muhafazakâr siyasetçiler, İşçi Partisi'nin

seçimleri kazanması durumunda Birleşik Krallık'ın AET'den ayrılmasının binlerce kişinin işsiz kalmasına mâl olacağını savunarak propaganda yapmışlardır (Tekiner, 2023). Nihayetinde Thatcher'ın elde ettiği ikinci genel seçim zaferi İşçi Partisi'ni, AET karşıtı tutumunu yeniden gözden geçirmeye ve kademeli olarak Muhafazakârlar'ın Avrupa yanlısı tavrına yaklaştırmaya zorlamıştır.

Thatcher bu dönemde Avrupa yanlısı tavrını sürdürmeye devam etmiş, fakat özellikle petrol krizlerinin etkisiyle AET üyeliğinden umduğunu bulamaması kendisini, üyeliğin ekonomik mantığını sorgulamaya itmiştir. Bu nedenle Thatcher, Birleşik Krallık'ın Topluluk bütçesine yaptığı orantısız katkısı gitgide artan oranda eleştirmeye başlamıştır. Thatcher'ın bu katkının yeniden düzenlenmesi talebi, 1979 Dublin Avrupa Konseyi toplantısında sarf ettiği 'Paramı geri istiyorum!' sözleriyle doruk noktasına ulaşmıştır (Smith, 2018; Wall, 2008). Her ne kadar bu anlaşmazlık 1984 Fontainebleau Zirvesi'nde çözüme kavuşturulsa da Thatcher'ın artık 'kerhen' hale gelen Avrupa yanlısı tavrının önümüzdeki dönemde popülist Avrupa şüpheciliğine evrilmesinin ilk işaretlerini vermesi açısından önemlidir.

Buna rağmen Thatcher, 1970'lerde Keynesyen müdahaleciliğin yaşadığı krizin ardından Avrupa bütünleşmesi sürecinin neoliberal bir uzlaşısıyla yeniden başlatılmasına destek vermiştir. Bu sürecin simgesi, '1992 projesi' olarak da adlandırılan Tek Pazar projesidir. Tek Pazar, AT üye devletleri arasında tarife dışı engellerin kaldırılması ve ticaretin serbest piyasa ilkeleri çerçevesinde yeniden şekillendirilmesi açısından Thatcher'ın ideolojik ajandasıyla tam bir uyum içindeydi. Thatcher'ın eski bakanlarından, "Tek Pazar'ın babası" lakaplı Komisyon üyesi Lord Arthur Cockfield'in 1985 yılında hazırladığı 'Cockfield Raporu'nda çerçevesinin çizildiği şekliyle Tek Pazar'ın kurulması, 1986'da imzalanan Tek Avrupa Senedi'yle temel hedef olarak belirlenmiştir. Kısacası o dönemki 'seçici' Avrupa yanlısı tutumuyla Thatcher, Yeni Sağ paradigmanın küresel ölçekteki en önemli temsilcilerinden biri olduğu gibi aynı zamanda geleceğin 'Avrupa Birliği'nin de ideolojik istikametini belirlemiştir.

4. Avrupa Şüphecisi Dönem (1988-2005)

4.1. 1988 Bruges Konuşması ve Thatcher Döneminin Sonu

Karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji perspektifinden ele alındığında 1988 yılı, Muhafazakâr Parti'nin seçici Avrupa yanlısı tutumunda yaşanan değişim ve bunun parti içinde bölünmelere yol açması yönünden en kritik dönemeçlerden biridir. Bunu anlamak açısından Avrupa siyasetinin iki önemli figürünün o yıl yaptığı iki kritik konuşmayı ele almak gerekmektedir: Avrupa Komisyonu Başkanı Jacques Delors'un İngiltere'deki en büyük işçi sendikası örgütlerinden olan İngiliz İşçi Sendikaları Kongresi (TUC)'nin yıllık kongresinde yaptığı 8 Eylül 1988 tarihli konuşma ve Başbakan Thatcher'ın Avrupa bütünleşmesine dair Avrupa Koleji'nde yaptığı 20 Eylül 1988 tarihli 'Bruges konuşması'.

Fransız bir Sosyalist olan Delors, Tek Pazar projesini desteklemekle birlikte Sosyal Avrupa projesinin de mimarıydı. Sosyal Avrupa'nın temel amacı, neoliberal bir mantıkla kurulacak olan Avrupa Tek Pazarı'nın işçilerin hak ve kazanımları üzerindeki olumsuz etkisini alınacak bazı önlemlerle en aza indirmektir. Bu nedenle Delors, TUC Kongresi'nde yaptığı konuşmada ilerici bir tavırla Avrupa bütünleşmesinin sosyal boyutuna vurgu yapmış ve Sosyal Avrupa kapsamında Avrupa çapındaki işçi haklarını güvence altına alacak bazı adımlar atılacağını belirtmiştir. Sendikaları 'içimizdeki düşman' (Geddes, 2013) olarak nitelendiren Başbakan Thatcher için 'Delors faktörü' artık göz ardı edilemeyecek bir boyuttaydı.

İşçi Partisi'nin aksine sosyal boyutu olmayan bir Tek Pazar yaratmayı amaçlayan Thatcher, sadece birkaç hafta sonra Bruges'da yaptığı konuşmada doğrudan Delors'u ve onun Sosyal Avrupa inisiyatifini hedef alarak Brüksel'i İngiltere'ye "sosyalizmi arka kapıdan sokmakla" itham etmiştir (Thatcher, 1988; Williamson, 2019). Aynı konuşmada Thatcher, AT'nin Tek Pazar yaratma amacının ötesine geçerek sosyal ve siyasi birliği hedefler hale geldiğini, bunun da üye devletlerin ulusal egemenliğine bir tehdit oluşturduğunu belirtti (Thatcher, 1988). Thatcher'ın AT'ye yönelik eleştiri dozu yüksek bu konuşması kendisini, 'federal Avrupa süper devleti' tehlikesine karşı ulusal çıkarların ve 'parlamento egemenliği'nin koruyucusu olarak konumlandırıyordu. Thatcher'ın Bruges konuşması, siyasi ve sosyal bütünleşmenin denkleme dahil olmasıyla Thatcher'ın artık Avrupa şüphesi bir noktaya kaydığını gösteriyordu. Bu nedenle Bruges konuşması, Muhafazakâr Parti içerisinde AT/AB'ye yoğun eleştiriler yönelten kesimin simgesi haline gelerek 1989'da kurulan ve Avrupa karşıtı Muhafazakârlar'ı bir araya getiren 'Bruges Grubu'na dahi ismini vermiştir (Daddow, 2013).

Delors'un TUC konuşmasına tepki mahiyetinde yapılan Bruges konuşması, Muhafazakâr Parti'nin bir kesimi tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Brüksel'e yönelik eleştirilerin bizzat Thatcher tarafından en yüksek perdeden dile getirilmesi, parti içerisinde Avrupa yanlısı ve Avrupa şüphesi arasında ciddi bir iç çekişmeye neden olarak Thatcher'e olan desteğin azalmasına neden olmuştur. Bruges konuşmasının bir diğer önemli etkisi ise Muhafazakâr Parti'nin Avrupa şüphesi bir konuma kaymasının İşçi Partisi'nin halihazırda devam eden AT yanlısı dönüşümünü perçinlemesidir (Carter & Ladrech, 2007; Smith, 2017; Williamson, 2019; Young, 1998). İngiliz siyasetinin iki partili çatışmacı doğası, İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti'nin Avrupa bütünleşmesine yönelik politikalarındaki karşılıklı değişimi seçmenlerin zihninde otomatik olarak birbirine bağlamıştır (Tekiner, 2023). Ayrıca 20. yüzyılın başından bu yana iki parti arasında süregelen çetin siyasi yarış, Sosyal Avrupa meselesini bu rekabetin ortasına yerleştirmiştir. İki büyük partinin AT'ye olan tutumlarındaki bu 'zıt' paralellik ve Avrupa meselesinin siyasi rekabetin bir parçası haline gelmesi, Muhafazakâr Parti'nin Avrupa şüphesi tutumunun nasıl bir bağlamda geliştiğini göstermesi açısından önemlidir.

Tam da bu noktada, Avrupa parasal birliğine giden yoldaki en önemli adımlardan biri olan Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (ERM), Muhafazakâr Parti içindeki ayrışmaları daha da körüklemiştir. ERM üyeliğine destek veren Maliye Bakanı Nigel Lawson, üyeliğe şiddetle karşı çıkan Thatcher ve onun ekonomi danışmanı Alan Walters'la yaşadığı anlaşmazlık nedeniyle Ekim

1989'da istifa etti. Ardından, Başbakan Yardımcısı Geoffrey Howe'un ERM meselesi nedeniyle 1 Kasım 1990'da istifa etmesi partideki bölünmeleri derinleştirdi. Howe'un Parlamento'da yaptığı istifa konuşmasında Thatcher'ı, ERM karşıtı Avrupa şüphecisi tavrıyla Birleşik Krallık'ın AT'deki konumuna zarar vermekle suçlaması (Dorey, 2017), liderliği parti içinde bir süredir ciddi şekilde sorgulanan başbakana tepkilerin artmasına neden oldu. Bu durum karşısında Thatcher, iktidarının son aylarında istemeden de olsa Birleşik Krallık'ın ERM'ye girmesine onay verdi. Fakat yine de Howe'un istifasından günler sonra 28 Kasım 1990'da Downing Caddesi (Başbakanlık Ofisi)'ne veda etmek zorunda kaldı. Lawson, Howe ve nihayetinde Thatcher'ın ERM nedeniyle gelen istifalarının da gösterdiği üzere Avrupa meselesi sadece Muhafazakâr Parti'yi bölmekle kalmamış, partinin yapısını, siyasi çizgisini hatta liderini belirler hale gelmişti.

Mesele, karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji yaklaşımı uyarınca İngiliz siyasetinin önemli yapısal unsurlarından birini temsil eden çatışmacı parti siyaseti açısından ele alınacak olursa bu durumdan siyaseten en karlı çıkanın muhalefetteki İşçi Partisi olduğu söylenebilir. Muhafazakâr Parti'nin Avrupa nedeniyle yaşadığı bölünmeler karşısında İşçi Partisi, kamuoyuna kendisini daha güvenilir bir siyasi alternatif olarak sunabilmiştir. Örneğin, dönemin İşçi Partisi lideri Neil Kinnock, ERM nedeniyle Thatcher ve diğer kabine üyeleri arasında yaşanan anlaşmazlıkları Avam Kamarası'nda sürekli olarak dile getirmiştir (Tekiner, 2023). Bu çatışmaların ortasında yapılan 1989 AP seçimleri ise, İşçi Partisi'nin 1974'ten bu yana ulusal ölçekte kazandığı ilk seçim zaferine tanıklık etti. Bu gelişmeler, Thatcher döneminin sonlarına doğru AT kaynaklı bölünmelerin Muhafazakârlar'ı kamuoyu önünde ne kadar zor duruma düşürdüğünü göstermektedir.

4.2. John Major Dönemi: Avrupa Kaynaklı İç Çatışmaların Derinleşmesi

Thatcher'ın istifası sonrası, Maliye Bakanı John Major Kasım 1990'da başbakanlık görevini üstlendi. Thatcher'a kıyasla daha Avrupa yanlısı bir figür olarak görülen Major'ın başbakanlığında Birleşik Krallık-AT ilişkilerinin normalleşeceği ve parti içindeki Thatcher yanlısı Avrupa şüphecisi kanadın zamanla etkisini yitireceğine dair beklentiler vardı. Fakat iki faktör bu beklentilerin boşa çıkmasına neden oldu: İlk olarak, Thatcher'ı Avrupa şüphecisi popülizm, Thatcher ve yandaşlarının sıkça dile getirdiği 'sırtından bıçaklanma' argümanının etkisiyle Thatcher'ın istifasının ardından parti içerisindeki etkisini daha da artırmıştır. İkinci faktör, partide Avrupa yanlıları ve şüphecileri arasındaki gitgide büyüyen çatlağıdır. Nihayetinde, Thatcher'ın Avrupa şüphecisi tavrı nedeniyle başbakanlıktan istifaya zorlanmasına benzer şekilde Major, yeterince Avrupa şüphecisi olmadığı gerekçesiyle başbakanlığı boyunca parti içinden sürekli saldırılara maruz kalmıştır (Dorey, 2017).

Başbakan Major liderliğindeki Muhafazakâr Parti, kamuoyundaki beklentilerin aksine 1992'de yapılan genel seçimleri kazanmıştır. Fakat 16 Eylül 1992'de Major hükümetinin bütün müdahalelerine rağmen 'Kara Çarşamba' olarak bilinen olay sonucu İngiliz poundu'nun ERM'den ayrılmak zorunda kalması, partideki ERM karşıtı Thatcher'ı Avrupa şüphecilerinin elini güçlendirmiştir. Öte yandan, aynı yıl imzalanan Maastricht Antlaşması'nın Tek Pazar'ın

yanı sıra siyasi birliği de hayata geçirmesi, Thatcher'ın Bruges konuşmasında dile getirdiği 'federal Avrupa' korkusunu Muhafazakâr Parti içerisinde hiç olmadığı kadar alevlendirmiştir. Bu nedenle Başbakan Major, Aralık 1991'de Maastricht Avrupa Konseyi'ndeki görüşmelerde 'opt-out' mekanizmasıyla Birleşik Krallık'ı parasal birlik (euro) ve Sosyal Protokol'ün dışında tutmayı tercih etti. Major, bu yolla Thatcher'ı Avrupa şüphesi kanada tavizler vererek parti içi birliği sağlamayı amaçlasa da bu adım, parti içi ayrışmaları daha da körükledi.

Bu ayrışmalar, Maastricht Antlaşması üzerine 1993 yazında Parlamento'da gerçekleştirilen oylamalar sırasında hiç olmadığı kadar açığa çıkmıştır. Maastricht görüşmeleri sırasında Parlamento, 1975 AET üyelik referandumunu anımsatır şekilde Avrupa yanlıları ve şüpheli olarak bölünmüştür. Tartışmaların odağında, Thatcher döneminden bu yana iki büyük parti arasındaki rekabetin merkezinde yer alan Sosyal Avrupa meselesi vardı. John Smith liderliğindeki İşçi Partisi, Parlamento'daki görüşmelerden önce Avrupa yanlısı pozisyonuna uygun olarak Maastricht Antlaşması'nın onaylanmasını desteklediklerini fakat Major'ın Sosyal Protokol'ün dışında kalınması kararına karşı çıktıklarını açıklamıştı. Bu nedenle görüşmeler sırasında İşçi Partisi, Sosyal Protokol'ün de onay kapsamına dahil edilmesi konusunda ısrarcıydı. İşçi Partisi'nin bu tutumu, Muhafazakâr Parti'de Thatcher'ın istifasından bu yana devam eden iç çekişmeler, Thatcher'ı popülist Avrupa şüpheliğinin partide artan etkisi ve hükümetin Meclis'teki zayıf çoğunluğuyla birleşince Başbakan Major açısından bir felaket senaryosu ortaya çıktı: Maastricht oylamaları sırasında Muhafazakâr Parti'den bazı 'isyancı milletvekilleri', Sosyal Avrupa konusunda İşçi Partisi ve diğer muhalefet partileriyle işbirliği yaparak Major hükümetine karşı oy kullanmayı tercih ettiler. Özellikle hükümet önergesi üzerine yapılan oylamanın hükümetin aleyhine sonuçlanması sadece Maastricht Antlaşması'nın Parlamento'da onaylanıp onaylanmayacağına dair bir belirsizlik yaratmakla kalmamış, aynı zamanda Muhafazakâr Parti'deki Avrupa kaynaklı çatışmaları su yüzüne çıkarmıştı. Bizzat kendi partisinin milletvekilleri tarafından küçük düşürülen Başbakan Major, bu durum karşısında Maastricht Antlaşması'nın onaylanmasını kendi hükümetinin geleceğine bağlayarak Parlamento'dan güven oyu talep etti ve kazandı. Fakat Maastricht Antlaşması'nın ancak güvenoyu sonucunda onaylanabilmesi, 1994 AP seçimlerinde üst üste ikinci zaferini elde eden İşçi Partisi'nin eline bir koz daha vermiş oldu.

Major dönemine dair literatürde çokça gözden kaçırılsa da Maastricht Antlaşması'nın Parlamento'da onaylanmasının ardından önemli bir gelişme yaşandı: Eylül 1993'te Avrupa karşıtı bir parti olan Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) kuruldu. Popülist olmayan bir AB karşıtı parti olarak kurulan UKIP (Bale, 2018), önemli patika bağımlılıklarından biri olan yerleşik İngiliz Avrupa şüpheliğini kullanarak Muhafazakâr Parti'yle aynı seçmen tabanına hitap etmeye çalışsa da 'tek konu' odaklı bir parti olarak etkisi uzun süre sınırlı kaldı. Fakat UKIP'in Muhafazakâr Parti açısından önemi, o dönemki sınırlı etkisinde değil gelecekte yaratacağı tehditte saklıydı.

İlerleyen yıllarda parti içinde etkisini daha da arttıran Thatcher'ı Avrupa şüpheliği, Major'ı AB'ye karşı daha sert bir tutum almaya zorlamıştır. 1996'da Birleşik Krallık'ta patlak veren deli dana (BSE) krizi, AB'yle olan ilişkilerde en kötü dönemlerden birinin yaşanmasına neden olmuştur. AB'nin Britanya menşeli biftek ve biftek ürünlerine getirdiği yasağa Major hükümeti, AB

karar alma mekanizmalarını kilitleyerek yanıt verdi. 1997 genel seçimlerine giderken karizmatik yeni lideri Tony Blair'in önderliğindeki AB yanlısı İşçi Partisi'nin karşısında Avrupa meselesi nedeniyle bölünmüş ve AB'yle kavgalı Major'ın Muhafazakâr Partisi'nin şansı zayıf görünüyordu.

4.3. William Hague, Iain Duncan Smith ve Michael Howard Dönemi: Muhalefetteki Muhafazakâr Parti ve AB Karşıtlığına Giden Yol

1997 genel seçimlerini beklendiği üzere Blair liderliğindeki İşçi Partisi ezici bir üstünlükle kazandı. Bu iktidar değişikliği Birleşik Krallık'ın AB'deki konumu açısından da yeni bir döneme işaret ediyordu: Avrupa yanlısı Blair hükümetinin iktidara gelmesiyle AB'yle ilişkiler yumuşama dönemine girmiş, Sosyal Avrupa'nın dışında kalmaya dönük hüküm iptal edilmiş ve ortak güvenlik ve savunma politikaları gibi alanlarda daha yapıcı bir politika izlenmiştir. Bu tutumun bir göstergesi olarak Başbakan Blair, Birleşik Krallık'ı AB'nin kalbine yerleştirmeyi vaat ediyordu (Parr, 2018; Smith, 2005). Bu gelişmeler karşısında muhalefetteki Muhafazakâr Parti ise Bale (2018)'in vurguladığı üzere, sırasıyla William Hague, Iain Duncan Smith ve Michael Howard'ın liderliğindeki 1997-2005 yılları arasındaki dönemde kendisini ana akım popülist bir Avrupa şüpheci parti olarak konumlandırmıştır. Muhafazakâr Parti'nin popülist stratejisi iki temele dayanıyordu: Avrupa yanlısı tutumu nedeniyle İşçi Partisi hükümetlerine sert muhalefet ve AB'ye yönelik artan düşmanlık. Muhafazakârlar, 1997'deki ağır seçim yenilgisinden sonra siyaseten ayakta kalmak için kamuoyunda geçerliliği olan AB karşıtlığını Blair'e karşı bir koz olarak kullandılar. Muhafazakârlar'ın, İşçi Partisi'nin kazandığı 1997, 2001 ve 2005 genel seçimlerinde yürüttükleri kampanyalarda sık sık federal Avrupa, euro, AB anayasası, göç gibi temaları kullanmaları bunun göstergesidir. Bununla birlikte Muhafazakârlar, Avrupa bütünleşmesini ilerletmeye dönük atılan her adıma da sert şekilde muhalefet etmişlerdir. Avrupa yanlısı İşçi Partisi hükümetlerini ulusal çıkarlara aykırı hareket etmekle suçlayan Hague, Smith ve Howard (Lynch & Whitaker, 2013) AB'yi de Birleşik Krallık'ı siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan tahakküm altına almakla itham etmişlerdir.

Kısa vadede bu strateji, Muhafazakâr Parti'nin dozu artan Thatcher'ci Avrupa şüpheciliğinin iktidar-muhalefet siyaseti bağlamında hükümet karşıtlığıyla iç içe geçtiği anlamına geliyordu. Uzun vadede ise Muhafazakârlar'ın popülist Avrupa şüpheci söylemi, Brexit'in söylemsel temelini oluşturmanın yanı sıra UKIP'in radikal popülist Avrupa karşıtı söylemine meşruiyet kazandırmıştır. Bu nedenle Muhafazakâr Parti'nin 1997-2005 arasındaki söylem ve eylemleriyle radikal popülist Avrupa şüpheciliğinin 'ana akımlaştırılması'nı sağlayarak sonraki yıllarda UKIP'in kendi konumunu tehdit etmesine dolaylı yoldan katkıda bulunduğu söylenebilir. Ayrıca tüm bunlara İşçi Partisi hükümetlerinin 2004 Doğu genişlemesi öncesinde aldığı iki önemli kararın (1999 AP seçimlerinden itibaren nispi temsil sistemine geçilmesi ve yeni üye ülkelere emek göçüne açık kapı politikası) UKIP'e olumlu etkisi eklendiğinde, İngiltere'de aşırı sağın yükselişinin nasıl doğrudan Avrupa meselesiyle bağlantılı olduğu anlaşılabilir.

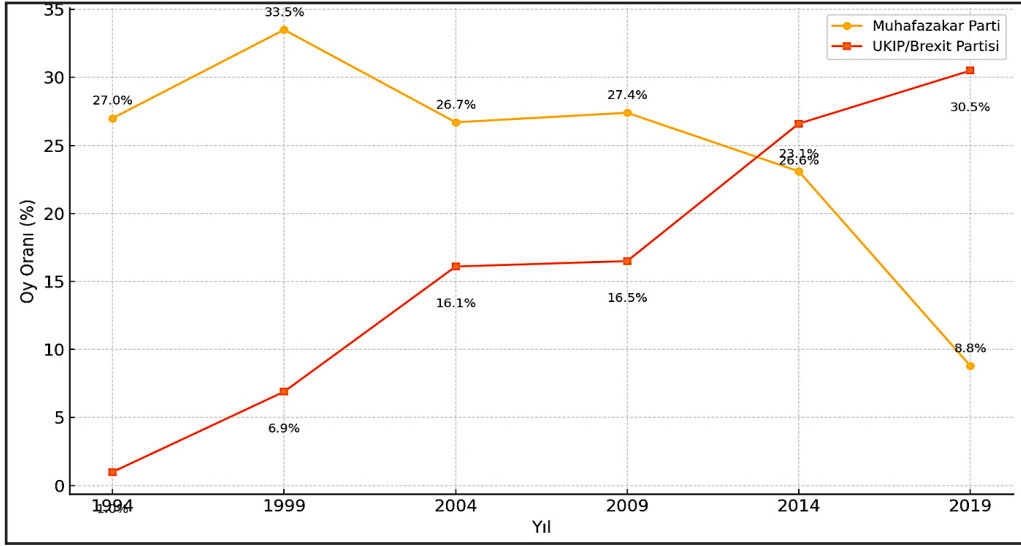
İlk olarak, 1997-2001 yıllarını kapsayan William Hague döneminde Muhafazakâr Parti, Thatcherci Avrupa şüphecililiğinin partideki artan etkisine paralel olarak hem Blair hükümetine hem de özellikle ortak para birimi projesine sert muhalefet etmiştir. Major döneminde Birleşik Krallık, Maastricht görüşmeleri sırasında parasal birliğe dahil olmamayı seçse de AB yanlısı Blair'in başbakanlığında ortak para birimi yeniden gündeme geldi. Özellikle Başbakan Blair'in euro'yu, Birleşik Krallık'ı AB'nin kalbine yerleştirmenin en önemli yollarından biri olarak görmesi bu tartışmayı daha da alevlendirdi. Henüz bu konuda bir referandum talep etmese de Hague gerekli şartlar sağlanmadan euro'ya geçmeye şiddetle karşı çıktı. Bu noktada Hague liderliğindeki Muhafazakârlar'ın euro'ya karşı sert muhalefeti önüne çıktığı iki önemli gelişme bulunmaktadır: Partinin 1999 AP seçim zaferi ve 2001 genel seçimleri öncesi 'Pound'u Kurtar' kampanyası.

Muhafazakâr Parti, 1999 AP seçim kampanyasına iddialı bir sloganla girmiştir: 'Avrupa'da Olmaya Evet, Avrupa Tarafından Yönetilmeye Hayır' (*In Europe, Not Run by Europe*). Seçim sloganının da ifade ettiği üzere Hague liderliğindeki Muhafazakârlar, seçim kampanyası boyunca Başbakan Blair'in euro'ya dönük ılımlı tavrını sert bir şekilde eleştirdi. Hükümeti, İngiliz kamuoyunun ulusal para birimi pound'la ilgili hassasiyetlerini göz ardı etmekle suçlayan Hague, ortak para biriminin Birleşik Krallık'ın ulusal egemenliğine ve iktisadi bağımsızlığına ciddi bir tehdit yarattığını öne sürdü. Hague'in kullandığı bu popülist Avrupa şüphesini söylem, Brüksel'le her an işbirliğine hazır olarak resmedilen İşçi Partisi hükümetine karşı muhalefetteki Muhafazakâr Parti'yi ulusal çıkarların savunucusu olarak konumlandırıyordu. En düşük seçmen katılımlarından birine sahne olan 1999 AP seçimlerini sürpriz bir şekilde Muhafazakâr Parti kazandı. 1997'deki seçim yenilgisinin ardından toparlanmaya çalışan ve hala siyaseten güçsüz konumdaki Muhafazakâr Parti'nin euro karşıtı bir kampanya ile seçimleri kazanması Başbakan Blair'e ciddi bir uyarı niteliğindeydi (Gamble and Kelly, 2000, s. 2).

Muhafazakârlar'ın 1999 AP seçimlerinde elde ettikleri beklenmedik seçim zaferi, Hague'i partinin 2001 genel seçim kampanyasını da euro karşıtlığı üzerine inşa etmeye teşvik etti. Popülist bir tavırla ülke kamuoyundaki yaygın euro karşıtlığından faydalanmak isteyen Hague, bu nedenle 'Pound'u Kurtar' kampanyasını başlattı (Geddes, 2004; Smith, 2012). 2001 genel seçimlerinde Muhafazakârlar'ın büyük bir zafer kazanacağı düşüncesiyle 'pound'u kurtarmak' için kaç gün kaldığına dair günlük bir geri sayım yapmanın yanı sıra Hague, tüm seçimi euro üzerine bir referanduma dönüştürmeyi amaçlıyordu (BBC News, 2001). Bu tek yönlü strateji Muhafazakârlar'ın İşçi Partisi karşısında ikinci seçim yenilgilerini almalarını engelleyemese de partinin popülist söylemi, UKIP gibi radikal sağ aktörlerin euro karşıtı benzer görüşlerinin meşrulaştırılmasına yol açtı. Ayrıca euro'ya karşıtlık açısından Muhafazakârlar'la UKIP'in aşağı yukarı benzer görüşleri savunması, ileride Muhafazakâr seçmenlerin UKIP'i potansiyel bir seçenek olarak görmesine giden yolu açtı.

Hague'in genel başkanlığı döneminde, literatürde sıklıkla gözden kaçırılan fakat uzun vadede Muhafazakâr Parti'nin sağ siyasetteki konumu açısından kritik öneme sahip olan bir gelişme yaşanmıştır: Blair hükümeti, 1999 AP seçimlerinden itibaren Birleşik Krallık'ta düzenlenen AP seçimlerinde çoğunlukçu seçim sisteminden (*first-past-the-post*) temsiliyet açısından

küçük partilere avantaj sağlayan nispi temsil sistemine geçiş kararı almıştır. Bu seçim reformu sağ kulvardaki rekabet açısından Britanya Ulusal Partisi (BNP) ve UKIP gibi siyasi yelpazenin uçlarında yer alan partilere seslerini duyurma fırsatı vererek Muhafazakâr Parti'yi uzun vadede zora sokmuştur. İlk olarak, nispi temsil sisteminin sağladığı avantajdan faydalanan UKIP ve türevi siyasi partiler, Grafik 2'den de görüleceği üzere 1999-2019 arasında düzenlenen AP seçimlerinde Muhafazakâr Parti'nin aksine oy oranlarını istikrarlı bir şekilde artırmıştır.



Grafik 2: AP Seçimleri – Muhafazakâr Parti vs. UKIP/Brexit Partisi (1994-2019)

Kaynak: Birleşik Krallık Seçim Komisyonu (n.d.)'nin verilerine dayalı olarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

1999 AP seçimlerinde %6,5 oy oranıyla 3 milletvekilliği kazanan UKIP, 2014 AP seçimlerinde %27 civarında oy oranıyla birinci parti olmuş, 2019'daki AP seçimlerinde Farage'ın başkanlığındaki Brexit Partisi oylarını %30'un üzerine taşıyarak aynı başarıyı sürdürmüştür. AP seçimlerini gitgide daha çok domine eden UKIP, seçim kampanyalarını Avrupa karşıtı söylemini daha geniş kitlelere duyurmak açısından araçsallaştırmış ve kazandığı başarılarla iç siyasetteki konumunu sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Öte yandan, UKIP'in literatürde 'ikinci-derece seçimler' (Reif & Schmitt, 1980) olarak adlandırılan AP seçimlerindeki yükselen grafiği, İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti tarafından göz ardı edilmiştir. Fakat AP seçimlerinde kazandığı başarılarla Westminster'in büyük partileriyle yarışacak bir parti olduğu algısını yerleştiren UKIP'in, yakın bir gelecekte AP seçimlerindeki performansını genel seçimlere taşıması Muhafazakâr Parti açısından dengelerin değişmesine neden olacaktır. Dolayısıyla Blair hükümetinin nispi temsil kararından faydalanan UKIP'in, önümüzdeki dönemde Muhafazakârlar'a ciddi bir tehdit yaratması yönünden AP seçimlerini bir nevi sıçrama tahtası olarak kullandığını belirtmek yanlış olmaz.

Muhafazakâr Parti'nin 2001'de yaşadığı ikinci seçim yenilgisinin ardından William Hague'in parti başkanlığından istifa etmesiyle görevi Iain Duncan Smith devralmıştır. Smith, Hague'in 1999 Avrupa ve 2001 genel seçim kampanyalarında kendisini gösteren euro karşıtlığını bir adım daha ileri götürerek Mayıs 2003'te 'acil referandum' talebinde bulunmuştur (The Independent, 2003). Smith'e göre, pound'u terk etmenin Birleşik Krallık'ın ulusal egemenliğine vereceği zarar nedeniyle bu konudaki nihai kararı halkın vermesi gerekiyordu. Euro'ya geçme konusunda Başbakan Blair ve Maliye Bakanı Gordon Brown arasındaki görüş ayrılıklarının farkında olan Smith, esasen bu taleple hükümeti yıpratmayı amaçlıyordu. Fakat daha da önemlisi Smith'in 'referandum' talebi, karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji yaklaşımı uyarınca AB meselesinin ele alınması açısından kritik bir dönemeci temsil ediyordu: O zamana kadar referandum, yarattığı olumsuz etkiler nedeniyle hafızalarda tazeliğini koruyan 1975 üyelik referandumunun dışında -hatta biraz da bu nedenle- klasik Westminster siyasetinde çok da tercih edilen bir yöntem değildi. Fakat ortak para birimini halkoyuna sunma fikrinin ortaya atılmasının ardından, bundan sonra Avrupa bütünleşmesini derinleştirmeye dönük atılacak her adımda referandum talep edilmiş, bu da 2016'da Birleşik Krallık'ın AB üyeliği üzerine düzenlenen referandumun yolunu açmıştır.

Smith'in düşük popülaritesi nedeniyle parti içi güven oyunu kaybetmesinin ardından istifa etmesiyle Michael Howard parti başkanlığına seçilmiştir. 2003-2005 yılları arasında görev yapan Howard, Thatcher'ci popülist Avrupa şüpheciliğinin etkisiyle hem İşçi Partisi hem de AB'ye muhalefet politikasını sürdürmüştür. Bu dönemde, Birleşik Krallık'ın euro'ya üye olup olmayacağı hükümet çevrelerinde ve kamuoyunda tartışılmaya devam ederken Avrupa bütünleşmesini ileriye götürmeye yönelik başka önemli bir konu gündeme geldi: AB Anayasası. Artık ülkenin ortak para birimine ek olarak AB Anayasası'nın kabulüne ilişkin de bir karar vermesi gerekiyordu.

AB Anayasası'nın, Muhafazakâr Parti ve Howard liderliği açısından tek bir anlamı vardı: 'federal Avrupa'yı kurmak. Bir önceki lider Smith, 2003'te Muhafazakâr Parti Kongresi'nde yaptığı konuşmada AB Anayasası'nın, 'Britanya'yı kimin yöneteceğine karar verme gücünü elinden alacağını' iddia etmişti (The Guardian, 2003). Aynı çizgiyi devam ettiren Howard'ın bakış açısına göre, modern ulus-devletin en temel özelliklerinden biri olan anayasanın tüm AB için getirilmeye çalışılması, Brüksel merkezli 'Avrupa süper devleti'nin hayata geçirilmesinden başka bir amaca hizmet etmiyordu. Birleşik Krallık'ın ulusal egemenliğine doğrudan bir saldırı olarak nitelendirdiği bu adıma karşı Howard, Smith'in euro'yu referanduma götürme fikrini bu kez AB Anayasası için dile getirmeye başladı. Blair hükümeti, euro gibi AB Anayasası'nı halkoyuna sunma konusunda da bazı tereddütler yaşıyordu ve Howard'ın muhalefeti işleri daha da zorlaştırdı. Üstelik Howard, UKIP'e benzer şekilde Blair hükümetini AB Anayasası'yla kendini iyice belli eden ve yıllardır 'sinsice' ilerleyen federal Avrupa projesine kayıtsız kalmakla suçladı. AB Anayasası'na muhalefet anlamında ortaya çıkan Muhafazakâr-UKIP ittifakı Başbakan Blair'i, İşçi Partisi'nin 2005 genel seçim kampanyasında AB Anayasası üzerine bir referandum sözü vermeye itti. Fakat aynı yıl AB Anayasası üzerine Fransa ve Hollanda'da düzenlenen referandumlarda hayır oyu çıkması Birleşik Krallık'taki tartışmaları bir anda bitirdi.

Karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji yaklaşımı uyarınca, Howard'ın parti başkanlığı döneminde Avrupa bütünleşmesi ve Birleşik Krallık-AB ilişkileri açısından bir diğer kritik dönemeç 2004 Doğu genişlemesiydi. Çoğu eski Doğu Bloku'na mensup on Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin yaklaşan üyeliği hem AB hem de üye ülkeler açısından önemli bir gelişmeydi. Bu noktada Blair hükümeti, ülkedeki Avrupa karşıtlığı bağlamında UKIP'in yükselişine katkıda bulunacak kritik bir adım attı ve Almanya'yla Fransa'nın aksine herhangi bir geniş dönemi uygulamaksızın yeni üye ülkelerden işçi göçüne onay verdi (Evans & Mellon, 2019). Başbakan Blair'in bu kararının ardında, 'Yeni İşçi Partisi'nin (*New Labour*) ideolojik olarak 'Üçüncü Yol'u (*Third Way*) savunan düşük emek maliyeti ve küresel rekabetçilik odaklı siyaseti yatıyordu. Howard, bu kararın iç güvenlik ve kamu hizmetlerinde yaratacağı sorunların yanı sıra Birleşik Krallık'ı AB kaynaklı göç karşısında savunmasız bırakacağını savunuyordu. Howard'ın bu yaklaşımı, özellikle Brexit referandumu sürecinde UKIP'le birlikte Muhafazakâr Parti'deki bazı önde gelen isimlerin sözcülüğünü yapacağı göçmen karşıtlığıyla AB karşıtlığını harmanlayan popülist söylemin sinyallerini vermesi açısından önemlidir. Bu nedenle Blair hükümetinin bu kararı hem kendi siyasi geleceği hem de İngiliz sağ siyaseti açısından beklenmeyen sonuçlara neden olacaktı.

5. Avrupa Karşısı Dönem (2005-2020)

5.1. Muhalefetten İktidara David Cameron Dönemi

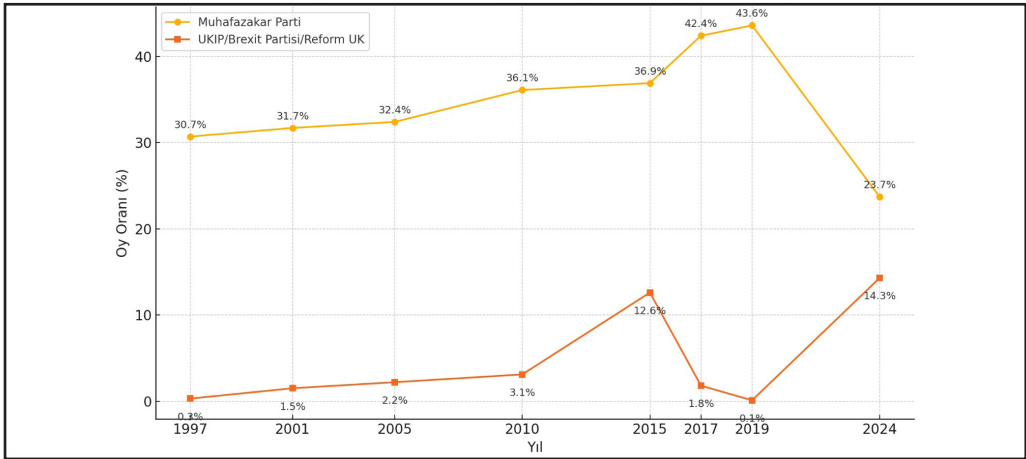
2005 genel seçimlerinde Muhafazakâr Parti'nin Başbakan Blair liderliğindeki İşçi Partisi karşısında yaşadığı üçüncü seçim yenilgisinin ardından Howard görevi bırakmış ve David Cameron yeni genel başkan olmuştur. Muhafazakâr Parti'nin siyasi imajını, Blairvari bir reform söylemiyle 'liberal muhafazakârlık' çerçevesinde değiştirmeyi hedefleyen Cameron işe partinin Avrupa politikasından başlanmasını gerektiğini düşünüyordu. Bu nedenle liderliğe seçildikten sonra açıkça partisinin artık 'Avrupa meselesine daha fazla kafa yormaması gerektiğini' ifade etti (Clarke vd., 2017; Menon ve Salter, 2016; Miles, 2023; Smith, 2018). Cameron, özellikle 1997-2005 yılları arasında partide iyice kök salan Thatcher'ci popülist Avrupa şüphecililiğini bir kenara bırakıp daha elit bir Avrupa şüphecililiğini benimsemekten yanaydı (Tournier-Sol, 2015). Bu durum partinin Avrupa politikasında kısa süreli bir değişikliğe neden olmanın ötesinde, Bale (2018) ve Tournier-Sol (2021)'un da belirttiği üzere, sağ siyasette bir boşluk yaratmıştır. Bu boşluğu ise 1990'larda popülist olmayan Avrupa karşıtı bir parti olarak kurulup sonradan popülist unsurları ajandasına dahil eden UKIP doldurdu. Blair hükümetinin 2004'te AB üye olan ülkelerden emek göçüne açık kapı politikasını popülist bir şekilde kullanan UKIP, AB karşıtlığına dayanan 'tek konu odaklı' bir parti olmaktan çıkıp göçmen karşıtlığı, refah şovenizmi ve kültürel İngilizlik gibi birçok konuyu gündemine dahil etti (Clarke vd., 2016; Fear, 2023; Ford & Goodwin, 2014; 2015). Kısacası popülist Avrupa şüphecililiğini ilk sahiplenen Muhafazakâr Parti olsa da Cameron'ın parti liderliğine seçilmesinin ardından bu söylemin geçici olarak terk edilmesiyle bayrağı, Avrupa karşıtlığına popülizmi sonradan ekleyen UKIP devralmıştır.

Cameron'un özellikle parti içi dengeler açısından gözden kaçırdığı başka bir durum vardı: Kendisi popülist Avrupa şüpheciliğinden vazgeçse de partinin geri kalanı onunla aynı fikirde değildi. Kamuoyundaki AB karşıtlığından faydalanarak uzun süredir yükselişini sürdüren Thatcherçi popülist Avrupa şüpheciliği, artık partide tamamen hâkim konuma gelmişti. Partideki milletvekillerinin, üyelerin ve seçmenlerin büyük çoğunluğu sert Avrupa şüphecisi hatta AB karşıtıydı. Bir diğer sorun olarak, popülist Avrupa karşıtlığının en önemli temsilcisi haline gelen UKIP, Muhafazakâr Parti'den oy ve üye çekmeye devam ederek Cameron'a görmezden gelemeceği bir tehdit oluştuyordu (Lynch & Whitaker, 2013).

Bu noktada 2009 yılı, Muhafazakâr Parti'nin Avrupa politikasını gözden geçirmesi açısından bir diğer kritik dönemeçtir. Egemen borç krizi ve Euro krizini içine alan Avrupa finans krizinin tüm AB ülkelerini olduğu gibi Birleşik Krallık'ı da etkilemesi, radikal popülist AB karşıtı UKIP'in yarattığı olumsuz etkiyle birleşince Cameron liderliğindeki Muhafazakârlar, yeniden popülist Avrupa şüpheciliğini -hatta karşıtlığını- benimsemeye yöneldiler. Muhafazakâr Parti bu yolla UKIP'e yönelen seçmen ve üyelerini geri kazanmayı ve yapılacak ilk genel seçimde iktidara gelmeyi amaçlıyordu. Mudde (2010)'nin patolojik normallik ve Bale (2018)'in simbiyotik ilişki kavramsallaştırmalarına uygun bir şekilde UKIP faktörü Muhafazakârları, kendi görüşlerini sahiplenme yoluyla Avrupa şüpheciliğinden Avrupa karşıtlığına geçmeye zorluyordu.

Muhafazakâr Parti'nin Avrupa politikasındaki bu yön değişikliğinin bir göstergesi olarak Cameron, 2010 genel seçimleri öncesi ve sonrası bazı önemli adımlar atmıştır. İlk olarak 2009'da Muhafazakâr Parti'yi 'fazla AB yanlısı' olduğu gerekçesiyle AP'de üyesi olduğu 'Avrupa Halk Partisi'nden çekmiş ve Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ndeki Avrupa şüphecileriyle birlikte 'Avrupa Muhafazakârlar ve Reformcular Grubu'nun kurulmasına öncülük etmiştir (Ford vd., 2012; Smith, 2012). Bir diğer adım olarak Cameron AB Anayasası'nın başarısızlığa uğraması üzerine hazırlanan Lizbon Antlaşması'nın, kendinden önceki parti liderlerine benzer şekilde referanduma sunulmasını talep etti. Fakat ardından Lizbon Antlaşması'nın Birleşik Krallık dışındaki neredeyse tüm üye ülkeler tarafından onaylanmasıyla birlikte Cameron referandum talebinden vazgeçti (Dorey, 2017). Cameron'un, Blair hükümetinin euro ve AB Anayasası'nı ve Brown hükümetinin Lizbon Antlaşması'nı referanduma sunma konusunda yaşadığı tereddütlere benzer bir kararsızlık yaşaması parti içindeki AB karşıtlarının tepkisini çekmiştir. Bu durum karşısında Cameron, bundan sonra AB kurumlarına yetki ve egemenlik devrine ilişkin her yeni antlaşma önerisinin referanduma sunulacağı sözünü verdi. Partinin 2010 genel seçim bildirgesinde de yer alan bu seçim vaadi, popülist Avrupa şüpheciliğine uygun biçimde İngiliz halkının üyelik süreciyle ilgili atılacak her adıma daha fazla dahil edilmesi gerektiğini savunuyordu (Dorey, 2017). Üçüncü olarak Cameron, Muhafazakârlar'ın 13 yıllık aradan sonra kazandığı ve ardından Liberal Demokratlar'la ülke tarihinin ilk koalisyonunu kurduğu 2010 genel seçimlerinde yakın tarihin en AB karşıtı Muhafazakâr milletvekili adaylarını çıkardı. Parlamento'daki Avrupa yanlısı milletvekillerinin ayıklanmasının ardından partide var olan Avrupa yanlıları ve Avrupa şüphecileri arasındaki ayrım, yerini büyük oranda sert ve yumuşak Avrupa karşıtları arasındaki ayrıma bıraktı (Lynch, 2015).

Karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji perspektifinden ele alındığında Muhafazakârlar'ın Avrupa şüpheciliklerinden Avrupa karşıtlığına geçişinde son önemli adım, bir diğer kritik dönemeç olan Başbakan Cameron'ın 2013 Bloomberg konuşmasıyla atılmıştır. Thatcher'ın 1988 Bruges konuşmasından sonra bir İngiliz başbakanının Avrupa bütünleşmesine yönelik en eleştirel konuşmasını yapan Cameron (2013), özellikle yaşanan son finans krizinin AB'de reform ihtiyacını gündeme getirdiğini belirtti. Ardından Muhafazakâr Parti'nin 2015 genel seçimlerini kazanması durumunda Birleşik Krallık'ın AB üyeliği üzerine bir referandum düzenleneceğini ilan etti (Cameron, 2013). 1975'te dönemin başbakanı Harold Wilson'ın İşçi Partisi içindeki dengeleri düşünerek ülkeyi AET üyeliği referandumuna götürmesine benzer şekilde Başbakan Cameron da kendi partisindeki AB karşıtlarını memnun etmek adına bu adımı atmıştır (Crawford, 2023; Miles, 2023; Smith, 2016). Fakat sağ siyasetteki rekabet açısından Cameron'ın en büyük motivasyonu, referandum sözü vererek radikal sağcı UKIP tehdidinden kurtulmaktır (Bale, 2016; Evans & Mellon, 2019; Seldon & Snowden, 2016; Tournier-Sol, 2015; Webb vd., 2017). Ayrıca Cameron'ın üyelik referandumunu bir genel seçim vaadi olarak sunması bile Birleşik Krallık'ta sağ siyasetin evriminin doğrudan Avrupa meselesiyle bağlantılı hale geldiğini göstermektedir.



Grafik 3: Genel Seçimler – Muhafazakâr Parti vs. UKIP/Brexit P./Reform UK (1997-2024)

Kaynak: Birleşik Krallık Seçim Komisyonu (n.d.)'nin verilerine dayalı olarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Başbakan Cameron'un iddialı referandum vaadinin etkisi altında gidilen 2015 genel seçimlerini Muhafazakâr Parti kazansa da seçimin en büyük sürprizi UKIP olmuştur. Grafik 3'ten görüleceği üzere, AP seçimlerindeki başarısını genel seçimlere taşıyan UKIP, %12,6'lık oy oranıyla en büyük üçüncü parti konumuna geldi. Geleneksel iki kutuplu siyasi sisteme olduğu kadar Muhafazakârlar'ın en büyük sağ parti konumuna da tehdit oluşturan UKIP'in bu başarısının altında kuşkusuz Muhafazakâr Parti'den kopan seçmen kitlesi yatmaktaydı (Cutts vd., 2017; Evans & Mellon, 2019; Fear, 2023). Fakat Avrupa meselesinin sağ siyasetteki güç dengelerine etkisi açısından ele alındığında bu durum, sadece kampanya döneminde gerçekleşmiş değildi. Daha

önce de belirtildiği üzere Muhafazakâr Parti ve UKIP arasındaki oy geçişkenliğinin temelleri, 1988 Bruges konuşmasından beri etkisini giderek artıran ve 1998-2005 arası Hague-Smith-Howard liderliklerinin euro, AB Anayasası ve göç karşıtı söylemleriyle doruk noktasına ulaşan Thatcherçi popülist Avrupa şüpheciliğinin partiyi neredeyse tamamen ele geçirmesiyle atılmıştı. İki parti arasındaki simbiyotik ilişkinin etkisiyle UKIP'in radikal popülist AB karşıtı söylemi, Cameron'ın ılımlı liberal muhafazakâr söyleminden memnun olmayan seçmenleri partiye çekebilmiştir (Webb vd., 2017). Ayrıca UKIP'in öncülüğünde artık tamamen iç içe geçmiş AB ve göçmen karşıtlığı, 2009 Avrupa finans krizi sonrası iktidara gelen Muhafazakâr-Liberal Demokrat koalisyonunun -bir önceki Brown hükümetinin Keynesyen müdahaleci ekonomi politikalarının tam tersi yönde- uyguladığı neoliberal kemer sıkma politikalarından ve göçü azaltma konusunda verdiği sözleri tutamamasından duyulan memnuniyetsizlikle birleşmiş (Cutts vd., 2017; Ford & Goodwin, 2014, Lynch & Whitaker, 2013; Webb vd., 2017), bu noktada UKIP'in anti-elitist söylemi Muhafazakâr seçmenler açısından partiyi ciddi bir alternatif haline getirmiştir (Clarke vd., 2016). Avrupa meselesinin sağ siyasette yol açtığı bu dalgalanmaların ötesinde 2015 genel seçimlerinin en önemli sonucu, seçimi kazanan Cameron'ın artık referandum vaadini hayata geçirmek zorunda olmasıydı.

5.2. 2016 Brexit Referandumu ve Sonrası

Seçimlerin ardından Başbakan Cameron'ın AB liderleriyle üyelik şartları üzerine yürüttüğü müzakereler sonucu ortaya çıkan 'Yeni Anlaşma' uyarınca Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinin halkoyuna sunulmasına karar verilmiştir. 1975'teki üyelik referandumuna benzer şekilde 2016 Brexit referandumu, AB'de 'Kalma' ve AB'den 'Ayrılma' yanlısı iki büyük blok arasında cereyan etmiştir.

Bir tarafta Başbakan Cameron, yerleşik İngiliz Avrupa şüpheciliğinin bir göstergesi olarak pragmatik, çekingen ve etkisiz bir Kalma kampanyasına önderlik etmeye çalışmıştır. Başbakan Cameron ve kamuoyunda daha çok 'gönülsüz Avrupa yanlısı' olarak bilinen, muhalefetteki İşçi Partisi lideri Jeremy Corbyn'i biraraya getiren Kalma kampanyası, neredeyse tamamen Birleşik Krallık'ın Tek Pazar'dan elde ettiği kazanımlar ve muhtemel bir Ayrılma kararı sonucu bu kazanımların yitirilmesinin yaratacağı ekonomik yıkım üzerine kurgulanmıştır. 'Resmi' Ayrılma kampanyasında Muhafazakâr Parti'den Boris Johnson, Michael Gove ve Priti Patel gibi önemli figürler olduğu gibi 'gayri resmi' Ayrılma kampanyasının başını ise kamuoyunda artık bir hayli görünür hale gelen UKIP lideri Nigel Farage çekmiştir. Tek kutuplu Kalma kampanyasının aksine Ayrılma kampanyası, siyasi, sosyal, iktisadi ve kültürel yönden birçok farklı konu üzerine hararetli bir propaganda süreci yürüterek kitleleri mobilize etmiştir. Örneğin milyonlarca poundun, 'Ulusal Sağlık Sistemi (NHS)'ne ayrılmak yerine 'sorumsuz' Eurokratların yer aldığı Brüksel'e aktığı, 2004 Doğu genişlemesi öncesi Blair hükümetinin kararıyla ülkeye gelen 3,5 milyon Doğu Avrupalı göçmen işçi 'sorunu', Birleşik Krallık'a artan göçmen akını nedeniyle ülkenin kültürel yönden istilaya uğradığı Ayrılma kampanyasının temel argümanlarıydı. Propaganda sürecinin ardından 23 Haziran 2016 tarihinde düzenlenen referandum ise hem ulusal hem de uluslararası

kamuoyu açısından tam bir şok etkisi yarattı: Sandığa gidenlerin yaklaşık %48'i AB'de kalma yönünde oy kullanırken yaklaşık %52'si AB'den ayrılma yönünde oy kullandı. Çıkan bu sonuç AB için olduğu kadar Birleşik Krallık siyaseti -bilhassa sağ siyaseti- açısından sarsıcı nitelikteydi.

Peki 2016 Brexit referandumunu, karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji yaklaşımı uyarınca Britanya sağ siyasetindeki ve Muhafazakâr Parti'nin hegemonik sağ parti konumundaki kırılmayı anlamak açısından neden en mühim kritik dönemeçtir? Öncelikle Kalma cephesi, Başbakan Cameron ve hükümet üyelerinin önemli bir kısmının yer alması ve örgütlenme, finansal kaynaklar vb. unsurlar bakımından çok daha iyi durumda olmasına rağmen Ayrılma cephesi tarafından mağlup edilmiştir. Deyim yerindeyse Cameron'un kendi partisindeki AB karşıtlarını susturmak ve Muhafazakârlar'a yönelen UKIP tehdidini bertaraf etmek adına ülkeyi referanduma götürerek oynadığı 'kumar', aksi yönde bir sonuç vermiştir (Smith, 2018). Yenilgiyi kabullenen Cameron başbakanlıktan istifa ettiği gibi Muhafazakâr Parti referandum sonrasında artık daha da bölünmüş vaziyetteydi (Lynch & Whitaker, 2018). İkinci olarak, bu referandum sonucu radikal sağın en büyük aktörü UKIP'in uzun zamandır tartışılan siyasi yükselişini tescillemiştir. Farage'ın Ayrılma yanlısı söyleminin Başbakan Cameron'un Kalma yanlısı söylemine galebe çalması, Avrupa meselesinin tartışılması anlamında sağ cemahta söylemsel üstünlüğü UKIP'in ele geçirdiğini göstermiştir.

Cameron'ın ardından parti liderliği ve başbakanlığı devralan Kalma yanlısı Theresa May, Avrupa Birliği Antlaşması'nın 50. maddesi uyarınca 29 Mart 2017'de AB'den ayrılma niyetini resmen bildirmiş ve böylece Birleşik Krallık ve AB arasındaki 2 yıllık çetin müzakereler dönemi başlamıştır. Bu süreçte, sürekli lider ve başbakan değişimleri yaşayan Muhafazakâr Parti'deki AB kaynaklı ayrışmalar yeni bir boyuta taşınmıştır. Referandumun ardından parti, bu kez müzakere sürecinde yapılan hatalar ve ülkenin AB'den nasıl ayrılması gerektiği ('yumuşak Brexit' veya 'sert Brexit') konularında ciddi şekilde bölünmüştür.

Bu süreçte Brexit referandumunun gölgesinde gerçekleştirilen 2017 ve 2019 genel seçimleri, Avrupa meselesinin sağ siyasete etkisini anlamak açısından önemlidir. Brexit'in temel gündem maddesi olduğu bu seçimlere damga vuran tek bir soru vardı: Brexit referandumundan çıkan Ayrılma kararını sağdaki hangi siyasi partiler/aktörler sahiplenmekte ya da bu konuda çekingen davranmaktadır? Bu soruya cevaben Muhafazakârlar, 2016 Brexit referandumunu domine eden UKIP'in AB karşıtı söyleminin %52'lik Ayrılma kararıyla kabul görmesinin ardından dümeni tam olarak AB karşıtlığına kırmışlardır. Kalma yanlısı tavrından dolayı özellikle kendi partisindeki Brexit yanlılarının şüpheyle baktığı Başbakan May, kamuoyunu ve partisini AB'den usulüne uygun şekilde ayrılmanın ancak Muhafazakârlar'ın liderliğinde mümkün olabileceği hususunda ikna etmeye çalışmıştır. Siyasi hesaplar açısından bu stratejinin en büyük hedefi, temel argümanlarını elinden alarak UKIP ve ardılı siyasi partileri geri plana itmek ve Muhafazakârlar'ın sağ siyasetteki sarsılan konumunu sağlamlaştırmaktır.

Başbakan May, AB'yle gerçekleştirilen müzakerelerde elini güçlendirmek ve Parlamento'daki sürecin daha rahat geçmesini sağlamak adına Parlamento'da güçlü bir çoğunluğa ihtiyacı olduğunu farkındaydı. Bu nedenle son genel seçimlerin üzerinden henüz iki yıl geçmiş

olmasına rağmen ülkeyi 2017’de erken seçime götürdü. Fakat Corbyn liderliğindeki İşçi Partisi’nin hem Ayrılma hem de Kalma yanlılarını konsolide ederek beklentilerin üzerinde (%40 civarı) oy almasıyla istediği sonucu elde edemedi. May’ın hesaplarının aksine Muhafazakârlar’ın Parlamento’daki çoğunluğu artık daha azdı (Lynch & Whitaker, 2018). Fakat sağ siyaset açısından seçimin bir diğer beklenmeyen sonucu, UKIP’in yaklaşık %11 oy kaybıyla neredeyse tamamen erimesiydi (Bale & Webb, 2018). Parti içi çekişmelerin Farage’in istifasıyla sonuçlanmasının ardından seçime en büyük kozundan mahrum giren UKIP, ayrıca varoluşsal bir bunalımdaydı. Göçmen karşıtlığı ve kültürel argümanlarla desteklenen AB’den ayrılma hedefinin referandumla gerçekleşmesinin ardından parti, yeni bir argüman arayışındaydı. Ayrıca Başbakan May’ın seçim kampanyası döneminde AB yetkilileriyle Brexit yanlılarını memnun edecek bir anlaşma üzerine görüşeceği ve ülkeye gelen göçmenlerle ilgili daha sert önlemler alacağı konusunda verdiği vaatler seçmen nezdinde karşılık bulmuştu (Bale & Webb, 2018; Evans & Mellon, 2019). Bu durum bile Avrupa meselesinin artık tamamen siyasi hesaplarla iç içe geçtiğini ve sağ siyasetteki güç mücadelesinin merkezinde yer aldığını göstermektedir.

Seçimlerin ardından zayıf çoğunluğuyla Başbakan May, Parlamento’yu ve özellikle partisindeki Brexit yanlılarını memnun edecek bir ayrılma anlaşmasını Parlamento’dan geçirmede zorlandı. AB liderleriyle yapılan müzakereler sonucu Parlamento’ya sunulan anlaşmanın üç kez reddedilmesi Başbakan May için, Major’ın Maastricht oylamaları sırasında uğradığı yenilgiden bile daha büyüktü. En önemlisi, radikal sağ tehdit karşısında zaten zor durumda olan Muhafazakâr Parti bir kez daha kamuoyunda Avrupa meselesi nedeniyle derinden bölünmüş bir parti imajı çiziyordu. Bu sonuç karşısında Başbakan May parti liderliği ve başbakanlıktan istifa etmek zorunda kalmıştır. Böylece Avrupa meselesi, Thatcher ve Cameron’dan sonra bir diğer Muhafazakâr başbakanı istifaya zorlamıştı.

May’ın ayrılma anlaşmasını Parlamento’dan geçirmeye çalışırken yaşadığı hezimetler ve buna bağlı olarak gelen istifası, Brexit meselesinin Birleşik Krallık için olduğu kadar Muhafazakâr Parti için de artık bir kördüğüm hali aldığını göstermekteydi. Bu arada, Grafik 2’den görüleceği üzere ülkenin hala AB’den ayrılamaması sonucu 2019’da yapılmak zorunda kalınan Birleşik Krallık tarihinin son AP seçimlerinde Farage liderliğindeki ‘Brexit Partisi’, Muhafazakârlar’ı beşinci sıraya iterek birinci parti oldu. Muhafazakâr Parti’de devam eden çatlağın yanı sıra adında Brexit geçen bir partinin son AP seçimlerinde ilk sırada yer alması kamuoyunda Brexit’e dair beklentileri yansıtıyordu. Bu noktada Muhafazakâr Parti cephesinde en makul çözümün eski Dışişleri Bakanı ve Londra Belediye Başkanı Boris Johnson’ı parti lideri ve başbakan olarak seçmek olduğu düşünüldü. 2016’daki referandumda Ayrılma kampanyasının en etkili figürlerinden biri olan Johnson, popülist AB karşıtı görüşleri açısından radikal sağcı Farage ve UKIP’ten çok da farklı bir çizgide değildi (Evans vd., 2023). Dolayısıyla Johnson’ın liderliğindeki Muhafazakâr Parti, bu süreçte siyasi yelpazede daha da sağa kayarak bir diğer ‘Brexit partisi’ haline gelmiştir (Hayton, 2022; McManus, 2021).

Başbakan Johnson, AB liderleriyle yaptığı pazarlıklar sonucu revize edilmiş ayrılma anlaşmasını Ekim 2019’da Parlamento’ya sundu. Fakat ileriki safhalarda Parlamento’da yapılacak oylamalarda

May'ın akıbetine uğramamak için görüşmelerin ortasında ülkeyi erken seçime götürme kararı aldı. 2019 genel seçim kampanyasındaki temel sloganı 'Brexit'i Hallet' (*Get Brexit Done*) olan Johnson'ın liderliğindeki Muhafazakâr Parti, beklentilerin ötesinde %43'ün üzerinde oy alarak birinci parti oldu ve Parlamento'da büyük çoğunluk elde etti. Sağ siyaset açısından bu seçim sonucunun önemi ise radikal popülist AB karşıtlığını benimseyen Johnson'ın Muhafazakâr Partisi karşısında temel argümanı elinden alınmış olan Farage liderliğindeki Brexit Partisi'nin sadece %2 oranında oy almasıydı (Evans vd., 2023; Hayton, 2022). Brexit sürecinde iç siyasetin temel gündem maddesi haline gelen Avrupa meselesi, Muhafazakâr Parti ve radikal sağ rakipleri arasındaki rekabeti etkilemeye devam ediyordu.

Nihayet Başbakan Johnson'ın seçimlerde elde ettiği büyük çoğunluğa dayanarak sunduğu 'Çekilme Anlaşması Yasası', 23 Ocak 2020'de Parlamento'da onaylandı ve Birleşik Krallık, 47 yıllık üyeliğin ardından 31 Ocak 2020'de AB'den resmen ayrıldı. O noktada, seçim vaadine uygun olarak Brexit sürecini tamamlayan Muhafazakâr Parti'nin sağ siyasetteki konumu radikal sağ rakibi karşısında sağlam gibi görünse de bunun sürekli olup olmayacağı belirsizdi.

6. Sonuç

Makalenin ortaya koyduğu üzere Avrupa bütünleşmesinin 1980'lerin ortalarından itibaren hız kazanmasıyla AT/AB'nin salt bir dış politika konusu olmaktan çıkıp iç siyasette artan önemi, Muhafazakâr Parti'nin sağ siyasetteki konumunu sarsmıştır. Thatcher'ın 1988 Bruges konuşmasından itibaren parti içinde etkisini giderek artıran Thatcher'cı popülist Avrupa şüpheciliğinin etkisiyle parti, önce Avrupa yanlıları ve şüphecileri ardından Cameron'un genel başkanlığa seçildiği dönemden itibaren sert ve yumuşak Avrupa karşıtları arasındaki bölünmelere sahne olmuştur (Lynch, 2015). Karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji yaklaşımı çerçevesinde temel patika bağımlılığı olan yerleşik İngiliz Avrupa şüpheciliğinden güç alan AB karşıtı radikal sağın önlenemeyen yükselişi, Muhafazakârlar'a ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Makalenin, 1975-2020 arasını kapsayan üç farklı dönemin dokuz kritik dönemeç çerçevesinde analizi sonucu ortaya koyduğu bulgular bunu net bir şekilde göstermektedir. Aşağıda özetlenen bulgulardan anlaşılacağı üzere Muhafazakâr Parti'deki Avrupa kaynaklı bölünmeler Avrupa Yanlısı Dönem'in ardından ortaya çıkarken radikal sağın yarattığı tehdit ise bilhassa Avrupa Karşıtı Dönem'de ciddi bir noktaya evrilmiştir. Özellikle Brexit referandumu sonrası süreçte Avrupa meselesinin genel seçimlerin ana gündem maddesi haline gelmesi, uygulanan siyasi stratejilere bağlı olarak Muhafazakârlar'la UKIP ve ardılı partiler arasındaki rekabeti doğrudan etkilemiştir.

1975-1988 arasını kapsayan 'Avrupa Yanlısı Dönem' ele alındığında 1975'te Thatcher'ın genel başkan seçilmesinden sonra düzenlenen AET üyeliği referandumu, 'Evet' ve 'Hayır' cepheleri arasında geçen kampanya süreciyle Muhafazakâr Parti'nin önümüzdeki dönemde Avrupa kaynaklı ortaya çıkacak bölünmelerine giden yolu açmıştır. Heath'ten devraldığı Avrupa yanlısı tutumu sürdüren Thatcher, referandum sürecinde, 1983 genel seçimlerinde Avrupa karşıtı İşçi Partisi'yle olan rekabetinde ve Avrupa Tek Pazarı'nın kurulmasına verdiği destekte bu çizgiye

olan bağlılığını göstermekten çekinmemiştir. Fakat uluslararası gelişmelerin etkisiyle Birleşik Krallık'ın AET üyeliğinden iktisaden umduğunu bulamaması Thatcher', Birleşik Krallık'ın Topluluk bütçesine yaptığı orantısız katkıyı eleştirmeye itmiştir. Böylece Thatcher'ın Avrupa yanlısı tutumu zamanla 'seçici' bir hal almış ve önümüzdeki dönemde ortaya çıkacak popülist Avrupa şüphecisi tutumunun habercisi olmuştur.

1988-2005 arasını kapsayan 'Avrupa Şüphecisi Dönem', Muhafazakâr Parti'de popülist Avrupa şüpheciliğinin miladı olarak kabul edilen Thatcher'ın 1988 Bruges konuşmasıyla başlamıştır. Konuşma parti içerisinde Avrupa yanlısı ve Avrupa şüphecileri arasında ciddi bir çekişmeye neden olmuş, ardından Birleşik Krallık'ın ERM üyeliğinin kabineyi bölmesi sonucu Lawson, Lowe ve son olarak Thatcher artarda istifa etmişlerdir. İşçi Partisi'nin Muhafazakârlar'ın Avrupa nedeniyle bölünmesinden faydalanarak 1989 ve 1994 AP seçimlerinde büyük başarılar elde ettiği dönemde Başbakan Major önce 'Kara Çarşamba'nın olumsuz etkileriyle uğraşmak zorunda kalmış, ardından Parlamento'daki Maastricht oylamaları sırasında parti içinden yükselen bir isyanla karşılaşmıştır. Muhafazakâr Parti'nin sırasıyla Hague, Smith ve Howard liderliğinde muhalefette geçirdiği 1997-2005 arası dönemde ise parti kendisini ana akım popülist bir Avrupa şüphecisi parti olarak konumlandırmıştır. Bu dönemde Muhafazakârlar'ın popülist Avrupa şüphecisi söylemi, UKIP'in radikal popülist Avrupa karşıtı söylemini ana akımlaştırarak meşrulaştırmış, önümüzdeki yıllarda Muhafazakâr Parti'ye tehdit oluşturacak yükselişine zemin hazırlamış ve iki parti arasındaki Avrupa şüpheciliği/karşıtlığı ortak paydasındaki patolojik normalliğe dayanan simbiyotik ilişkiyi güçlendirmiştir. Bu dönemde Hague'in euro karşıtlığı 1999 Avrupa ve 2001 genel seçimlerindeki 'Pound'u Kurtar' kampanyalarıyla kendisini göstermiş, Smith'in euro üyeliği üzerine referandum talebi ise Brexit referandumuna giden yolu açmıştır. Bu arada, Blair hükümetinin 1999'da hayata geçirdiği AP seçim reformundan faydalanan UKIP, o noktadan itibaren AP seçimlerini siyasi yükselişi açısından bir platform olarak kullanmıştır. Benzer şekilde Blair'in 2004 Doğu genişlemesi öncesi yeni üye ülkelerden emek göçüne kapıları açmasını bir propaganda malzemesi haline getiren UKIP, göçmen karşıtı söylemiyle geniş kitlelere ulaşarak Muhafazakârlar'ı siyaseten daha da sıkıştırmıştır.

2005-2020 arası 'Avrupa Karşıtı Dönem'in başlarında, yeni genel başkan Cameron'un liderliğindeki Muhafazakârlar'ın popülist Avrupa şüpheciliğini geçici olarak terk etmesiyle doğan siyasi boşluğu radikal popülist AB karşıtı söylemiyle UKIP doldurmuştur. UKIP'in AP seçimlerindeki yükselen grafiği, tipik olarak serbest meslek sahibi, az eğitilmiş, ülkeye göçmen akışından kaygılı ve AB üyeliğine karşı daha çok Muhafazakâr seçmeni partiye çektiğini göstermiştir (Cutts vd., 2017; Ford & Goodwin, 2015). Partideki kan kaybına son vermek ve 2009 Avrupa finans kriziyle birlikte kamuoyunda yükselen Avrupa karşıtlığından faydalanmak isteyen Cameron yeniden popülist Avrupa şüpheciliğini benimseyerek bazı önemli adımlar atmıştır. Bu adımlardan en kritiği olan 2013 Bloomberg konuşmasında genel seçim vaadi olarak üyelik referandumu sözü veren Cameron, UKIP'in oy oranı itibarıyla en büyük üçüncü parti olduğu 2015 genel seçimlerini kazandıktan sonra bu vaadini uygulamaya koyulmuştur. Muhafazakâr Parti'nin siyasi konumunda en büyük kırılmayı yaratan 2016 Brexit referandumu, Cameron'un önderlik ettiği Kalma kampanyasının Farage'in önemli bileşenlerinden biri olduğu

Ayrılma kampanyası tarafından yenilgiye uğratılmasına sahne olmuş, bu da Brexit sürecinde sağ cenahta söylemsel üstünlüğün UKIP'e geçtiğini göstermiştir. Bu dönemde yumuşak ve sert Brexit senaryoları arasında ciddi şekilde bölünen Muhafazakâr Parti, yeni başbakan May önderliğinde girdiği 2017 genel seçimlerinde beklentilerin altında oy alsa da May'in makul bir Brexit anlaşması ve göçmenlere yönelik sert önlemlere ilişkin vaatleri UKIP'in erimesine neden olmuştur. May'in Parlamento'ya sunduğu ayrılma teklifinin üç kez reddedilmesi sonucu istifa etmesi ve Johnson'un başbakanlığa gelmesi sağ siyasette yeni bir dinamik yaratmıştır. 2019 genel seçimlerinde radikal popülist AB karşıtı söylemiyle Brexit Partisi'ni büyük oranda etkisiz hale getirerek seçimleri kazanan Johnson'un başbakanlığında Birleşik Krallık 2020'nin başlarında AB'den ayrılmıştır.

Sonuç olarak, Birleşik Krallık artık AB üyesi olmasa da Avrupa meselesinin Muhafazakâr Parti'yi ciddi şekilde bölüp radikal sağın yükselişini tetikleyerek Muhafazakârlar'ın sağ siyasetteki tekeli kırmasının etkileri 2020 sonrasında da artarak devam etmektedir. Farage liderliğindeki Brexit Partisi'nin 2021'in başlarında kendisini 'Reform UK' olarak yeniden yapılandırmasıyla radikal sağ, AB ve göçmen karşıtlığına bölgesel eşitsizlikler, seçim sistemi reformu, Covid-19 pandemisi sonrası aşı karşıtlığı gibi konuları da eklemiştir (McManus, 2021). Grafik 3'ten görüleceği üzere önceki sene yapılan genel seçimlerde Reform UK, UKIP'in 2015 genel seçimlerindeki başarısını tekrarlayarak oy oranı bakımından üçüncü parti olmuştur. Reform UK'in de olumsuz etkisiyle Muhafazakâr Parti, önceki seçimden bu yana oylarının yaklaşık yarısını kaybetmekle kalmamış, sağdaki parçalanmışlıktan faydalanan İşçi Partisi önceki iki genel seçimden daha az oy almasına rağmen Parlamento'da büyük çoğunluk elde ederek 14 yıl sonra yeniden iktidara gelmiştir (Tekiner, 2024). Geçtiğimiz aylarda düzenlenen yerel seçimlerde Reform UK'in tüm yerleşik partileri geride bırakarak birinci olması ve çoğu yerel konsey ve belediye başkanlığını kazanması ise Farage tarafından 'Muhafazakârlar için sonun başlangıcı' olarak yorumlanmıştır (The Guardian, 2025). Yapılan kamuoyu yoklamalarında ilk sırada yer alan Reform UK'in yükselişinin iki partili klasik Westminster siyasetinin sonunu getirebileceği ve Ayrılma cephesinin en önemli figürlerinden Farage'in muhtemel başbakanlığının konuşulduğu bir ortamda Muhafazakâr Parti'nin siyasi geleceği hiç olmadığı kadar belirsiz görünüyor.

Kaynakça

- Bailey, D. J. (2009) *The Political Economy of European Social Democracy: A Critical Realist Approach*. London, New York: Routledge.
- Baker, D. (2005) *Islands of the Mind: New Labour's Defensive Engagement with the European Union*. *Political Quarterly* 76(1), 22–36.
- Bale, T. (2016) *The Conservative Party: From Thatcher to Cameron*. Cambridge: Polity Press.
- Bale, T. (2018) Who Leads and Who Follows? The Symbiotic Relationship between UKIP and the Conservatives – And Populism and Euroscepticism. *Politics* 38(3), 263–277.
- Bale, T. & Webb, P. (2018) 'We Didn't See It Coming': The Conservatives. *Parliamentary Affairs* 71(June 2017), 46–58.
- BBC News (2001) Europe Becomes Election Battle. 1 Mayıs. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/1307188.stm (Erişim Tarihi: 11.04.2025).

- Birleşik Krallık Seçim Komisyonu (n.d.) Genel Seçimler ve Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları. <https://www.electoralcommission.org.uk/research-reports-and-data/our-reports-and-data-past-elections-and-referendums?f%5B0%5D=event%3A356> (Erişim Tarihi: 15.04.2025).
- Cameron, D. (2013) EU Speech at Bloomberg. *UK Government*, January 23. <https://www.gov.uk/government/speeches/eu-speech-at-bloomberg> (Erişim Tarihi: 21.04.2025).
- Capoccia, G. (2016) Critical Junctures. O. Fioretos, T. G. Falleti, & A. Sheingate (der.), *The Oxford Handbook of Historical Institutionalism* (89–106). Oxford: Oxford University Press.
- Capoccia, G. & Kelemen, R. D. (2007) The Study of Critical Junctures: Theory, Narrative, and Counterfactuals in Historical Institutionalism. *World Politics* 59(3), 341–369.
- Carter, E. & Ladrech, R. (2007) Government Change, Organizational Continuity: The Limited Europeanization of British Political Parties. T. Poguntke, N. Aylott vd. (der.), *The Europeanization of National Political Parties: Power and Organizational Adaptation* (53–79). London, New York: Routledge.
- Clarke, H. vd. (2016) Modelling the Dynamics of Support for a Right-Wing Populist Party: The Case of UKIP. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 26(2), 135–154.
- Clarke, H. D., Goodwin, M. & Whiteley, P. (2017) *Brexit: Why Britain Voted to Leave the European Union*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crawford, R. (2023) Prime Ministerial Leadership in the Age of Brexit. M. Beech & S. Lee (der.), *Conservative Governments in the Age of Brexit* (25–46). Cham: Palgrave Macmillan.
- Cutts, D., Goodwin, M. & Milazzo, C. (2017) Defeat of the People's Army? The 2015 British General Election and the UK Independence Party (UKIP). *Electoral Studies* 48, 70–83.
- Daddow, O. (2013) Margaret Thatcher, Tony Blair and the Eurosceptic Tradition in Britain. *The British Journal of Politics and International Relations* 15(2), 210–227.
- Dick, M. & Gifford, C. (2021) Populist Euroscepticism in Britain: A Pathological Normality. *Journal of Contemporary European Studies* 29(4), 495–511.
- Dorey, P. (2017) Towards Exit from the EU: The Conservative Party's Increasing Euroscepticism since the 1980s. *Politics and Governance* 5(2), 27–40.
- Evans, G., De Geus, R. & Green, J. (2023) Boris Johnson to the Rescue? How the Conservatives Won the Radical-Right Vote in the 2019 General Election. *Political Studies* 71(4), 984–1005.
- Evans, G. & Mellon, J. (2019) Immigration, Euroscepticism, and the Rise of UKIP. *British Journal of Politics and International Relations* 21(2), 284–303.
- Fear, C. (2023) General Elections: 2015, 2017, 2019. M. Beech & S. Lee (der.), *Conservative Governments in the Age of Brexit* (47–64). Cham: Palgrave Macmillan.
- Ford, R. & Goodwin, M. J. (2014) Understanding UKIP: Identity, Social Change and the Left Behind. *Political Quarterly* 85(3), 277–284.
- Ford, R. & Goodwin, M. J. (2015) Different Class? UKIP's Social Base and Political Impact: A Reply to Evans and Mellon. *Parliamentary Affairs* 69(2), 480–491.
- Ford, R., Goodwin, M. J. & Cutts, D. (2012) Strategic Eurosceptics and Polite Xenophobes: Support for the United Kingdom Independence Party (UKIP) in the 2009 European Parliament Elections. *European Journal of Political Research* 51(2), 204–234.
- Forster, A. (2002) *Euroscepticism in Contemporary British Politics: Opposition to Europe in the British Conservative and Labour Parties since 1945*. London: Routledge.
- Geddes, A. (2004) *The European Union and British Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Geddes, A. (2013) *Britain and the European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- George, S. (1991) *Britain and European Integration since 1945*. Oxford: Blackwell.
- George, S. (1998) *An Awkward Partner: Britain in the European Community*. Oxford: Oxford University Press.
- Gowland, D. & Turner, A. (2000) *Britain and European Integration, 1945–1998: A Documentary History*. London: Routledge.
- Gowland, D., Turner, A. & Wright, A. (2010) *Britain and European Integration since 1945: On the Sidelines*. London, New York: Routledge.
- Hayton, R. (2022) Brexit and Party Change: The Conservatives and Labour at Westminster. *International Political Science Review* 43(3), 345–358.
- Hogan, J. (2006) Remoulding the Critical Junctures Approach. *Canadian Journal of Political Science* 39(3), 657–679.
- Lynch, P. (2015) Conservative Modernisation and European Integration: From Silence to Salience and Schism. *British Politics* 10(2), 185–203.
- Lynch, P. & Whitaker, R. (2013) Rivalry on the Right: The Conservatives, the UK Independence Party and the EU Issue. *British Politics* 8(3), 285–312.
- Lynch, P. & Whitaker, R. (2018) All Brexiteers Now? Brexit, the Conservatives and Party Change. *British Politics* 13(1), 31–47.
- Mahoney, J. (2000) Path Dependence in Historical Sociology. *Theory and Society* 29(4), 507–548.
- McManus, R. (2021) UKIP and the Reconfiguration of British Politics. *British Politics Review* 16(2), 22–28.
- Menon, A. & Salter, J. P. (2016) Brexit: Initial Reflections. *International Affairs* 92(6), 1297–1318.
- Miles, J. (2023) The EU Referendum and British Politics. M. Beech & S. Lee (der.), *Conservative Governments in the Age of Brexit* (65–86). Cham: Palgrave Macmillan.
- Mudde, C. (2010) The Populist Radical Right: A Pathological Normalcy. *West European Politics* 33(6), 1167–1186.
- Parr, H. (2018) European Integration. M. Beech, K. Hickson & R. Plant (der.), *The Struggle for Labour's Soul: Understanding Labour's Political Thought since 1945* (159–171). London: Routledge.
- Pierson, P. (2000) Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics. *American Political Science Review* 94(2), 251–267.
- Reif, K. & Schmitt, H. (1980) Nine Second-Order National Elections—A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results. *European Journal of Political Research* 8(1), 3–44.
- Seldon, A. & Snowden, P. (2016) *Cameron at 10: The Verdict*. London: William Collins.
- Smith, J. (2005) A Missed Opportunity? New Labour's European Policy, 1997–2005. *International Affairs* 81(4), 703–721.
- Smith, J. (2012) The European Dividing Line in Party Politics. *International Affairs* 88(6), 1277–1295.
- Smith, J. (2016) David Cameron's EU Renegotiation and Referendum Pledge: A Case of Déjà Vu?. *British Politics* 11(3), 324–346.
- Smith, J. (2017) *The UK's Journeys into and out of the EU: Destinations Unknown*. London, New York: Routledge.
- Smith, J. (2018) Gambling on Europe: David Cameron and the 2016 Referendum. *British Politics* 13(1), 1–16.
- Tekiner, U. (2023) *European Integration and the Political Transformation of the British Labour Party and the German SPD from the Mid-1980s until the 2010s* [yayınlanmamış doktora tezi]. Cambridge: University of Cambridge.

- Tekiner, U. (2024) The Left Saw Off the Radical Right in Britain and France – But for How Long? *LSE European Politics and Policy (EUROPP) Blog*, 5 Ağustos. <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2024/08/05/the-left-saw-off-the-radical-right-in-britain-and-france-but-for-how-long/> (Erişim Tarihi: 01.05.2025).
- Thatcher, M. (1988) Speech to the College of Europe ('The Bruges Speech'). *Margaret Thatcher Foundation*, 20 Eylül. <https://www.margaretthatcher.org/document/107332> (Erişim Tarihi: 28.04.2025).
- The Guardian (2003) Full Text: Iain Duncan Smith's Speech – Speech by the Conservative Leader, Iain Duncan Smith, to the Conservative Party Conference 2003. 9 Ekim. <https://www.theguardian.com/politics/2003/oct/09/conservatives2003.conservatives10> (Erişim Tarihi: 03.05.2025)
- The Guardian (2025) Farage Claims Reform UK Local Election Gains "Beginning of the End" for Tories. 2 Mayıs. <https://www.theguardian.com/politics/2025/may/02/farage-reform-uk-local-elections-beginning-of-the-end-for-tories> (Erişim Tarihi: 17.05.2025).
- The Independent (2003) Tory Leader Demands Immediate Euro Vote. 7 Mayıs. <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/tory-leader-demands-immediate-euro-vote-103652.html> (Erişim Tarihi: 06.04.2025).
- Tournier-Sol, K. (2015) The UK Independence Party and the Radical Right: Ideology, Discourse and Party Politics. *Politics* 35(2), 187–198.
- Tournier-Sol, K. (2021) From UKIP to Brexit: The Right-Wing Populist Surge in the UK. K. Tournier-Sol & M. Gayte (der.), *The Faces of Contemporary Populism in Western Europe and the US* (1–22). Cham: Palgrave Macmillan.
- Wall, S. (2008) *A Stranger in Europe: Britain and the EU from Thatcher to Blair*. Oxford: Oxford University Press.
- Webb, P., Bale, T. & Poletti, M. (2017) 'All Mouth and No Trousers?' How Many Conservative Party Members Voted for UKIP in 2015 – And Why Did They Do So? *Politics* 37(4), 432–444.
- Williamson, A. (2019) *Europe and the Decline of Social Democracy in Britain: From Attlee to Brexit*. Martlesham: The Boydell Press.
- Young, J. W. (1998) *Britain and European Unity, 1945–1992*. London: Macmillan.

The Evolution of the British Right Around the European Question

Uğur TEKİNER^{*} 

European integration always proved to be a controversial issue for British politics. As its domestic influence steadily grew since the 1980s, the European Community (EC) and later the European Union (EU) became an integral part of domestic politics in Britain. Europe exerted a growing impact on the political right in Britain, as well as on the long-running rivalry between the Labour Party and the Conservative Party.

This study aims to examine the evolution of right-wing politics in Britain in relation to European integration. Centering on the Conservative Party -the biggest political party on the right-, the analysis rests on a threefold periodization covering from 1975, when Margaret Thatcher was elected leader of the Conservative Party, to 2020, when the United Kingdom officially left the EU. These three periods include the 'Pro-European Period' (1975-1988), the 'Eurosceptic Period' (1988-2005), and the 'Anti-European Period' (2005-2020). Comparative historical sociology is employed as the theoretical framework of the study. In line with this approach, the European effect on the evolution of British right from 1975 to 2020 is examined based on embedded British Euroscepticism as the major path dependency. This effect is analyzed with respect to some pinpointed critical junctures, including key general and European Parliament (EP) election results, landmark speeches delivered by leading political figures such as Margaret Thatcher and David Cameron on UK-EU relations, and key government/party policies.

Against this backdrop, the main argument of this paper is that the multi-dimensional effect of the European issue broke the Conservative Party's indisputable hegemony on the right by causing a structural change in right-wing politics. This long-term change occurred because the EU issue caused deep divisions within the Conservative Party by badly damaging its public image, and

* Asst. Prof. Dr., Ankara University, ugur.tekiner@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7478-3891.

because anti-European radical right parties (UK Independence Party, Brexit Party, Reform UK) emerged as strong rivals that fiercely challenged the Conservatives. The findings of the article summarized below confirm these points.

Regarding the 'Pro-European Period' (1975-1988), the 1975 EEC membership referendum, held immediately after Thatcher was elected leader, gave way to Europe-related divisions that would subsequently emerge in the Conservative Party. After taking office in 1979, Thatcher maintained her pro-European stance, albeit reluctantly, and supported the Single Market project, not least because of its alignment with her ideological agenda. Yet her demand for a recalibration of the UK's contribution to the European budget gave some clues about her imminent Euroscepticism.

The 'Eurosceptic Period', covering from 1988 to 2005, began with Thatcher's 1988 Bruges speech, which is considered the starting point of Thatcherite populist Euroscepticism in the Conservative Party. The speech caused serious friction amongst the pro-European and Eurosceptic factions within the party. This was followed by the resignation of Lawson, Lowe and finally Thatcher primarily because of the divisive Exchange Rate Mechanism membership issue. During the period when the Labour Party made major gains in the 1989 and 1994 EP elections, Prime Minister Major first had to deal with the negative consequences of 'Black Wednesday' and then faced a major rebellion from within his own party during the Maastricht negotiations in the Parliament. In the period 1997-2005, when the Conservative Party was in opposition under William Hague, Iain Duncan Smith and Michael Howard, the party positioned itself as a mainstream populist Eurosceptic party. During this period, the Conservatives' populist Eurosceptic discourse mainstreamed and legitimized UKIP's radical populist anti-European discourse, paved the way for its rise that would later pose a political threat to the Conservative Party *per se*, and strengthened the symbiotic relationship between the two parties based on pathological normality. Hague's opposition to the euro reached a climax in the 1999 European election campaign and in the 'Keep the Pound' campaign before the 2001 general elections. The next Conservative leader Smith's demand for a referendum on joining the euro ultimately paved the way for the Brexit referendum. Meanwhile, UKIP, benefiting from the Blair government's 1999 European election reform, employed the EP elections as a platform for its political ascendance. Similarly, UKIP took advantage of Blair's open-door policy concerning labour migration from new accession countries before Eastern enlargement in 2004. This enabled the party to reach out to larger audiences with its anti-immigrant discourse, further squeezing the Conservatives politically.

At the beginning of the 'Anti-European Period' (2005-2020), a political vacuum emerged when the new Conservative leader David Cameron temporarily abandoned populist Euroscepticism, which was immediately filled by UKIP with its radical populist anti-EU rhetoric. In addition, UKIP's rising performance in the EP elections showed that a growing number of Tory voters and members were switching to the party. In an effort to stop hemorrhaging votes and members to UKIP and benefit from rising public Euroscepticism following the 2009 European financial crisis, Cameron re-embraced populist Euroscepticism and took some steps accordingly. The most critical one was Cameron's 2013 Bloomberg speech, whereby he pledged to a referendum

on the UK's EU membership ahead of the 2015 general elections. After winning the elections, whereby UKIP became the third largest party in terms of vote share, Prime Minister Cameron was compelled to fulfill this pledge. The Brexit referendum, creating the biggest rupture in terms of the Conservative Party's position, saw Farage's Leave campaign defeat the Remain campaign led by PM Cameron. This showed that during the Brexit process the rhetorical superiority now passed to UKIP on the right. At the time, the Conservative Party, which was severely divided between the 'soft' and 'hard' Brexit supporters, won the 2017 general election under the leadership of the new Prime Minister Theresa May, albeit with a narrower majority. Yet May's commitment to negotiating a plausible Brexit deal with the EU and introducing tough measures on migration brought about the political meltdown of UKIP in this election. After May resigned because the withdrawal agreement was rejected three times in the Parliament, the pro-Brexit Boris Johnson became prime minister, creating a new dynamic in right-wing politics. Prime Minister Johnson, who won the 2019 general elections by largely neutralizing the Brexit Party with his radical populist anti-EU rhetoric, oversaw the UK's official departure from the EU in early 2020.

Britain is no longer a part of the EU, but the European effect severely dividing the Conservative Party and enabling the surge of radical right, which damaged the Conservatives' monopoly on the right, is still felt. Given the rise of Reform UK in recent general and local elections, the political future of the Conservative Party seems uncertain.